

UNIVERSITÄT
LEIPZIG

FILOZOFICKÁ FAKULTA
Univerzita Karlova

Bachelorarbeit

Kommentierte Übersetzung: Lesen macht gesund. Die Heilkraft der
Bibliotherapie. Ausgewählte Kapitel.

Komentovaný překlad: Lesen macht gesund. Die Heilkraft der
Bibliotherapie. Vybrané kapitoly.

zur Erlangung des akademischen Grades
Bachelor of Arts (B.A.)

vorgelegt von

Barbora Krejčová

Betreuerinnen: Prof. Dr. Danuta Rytel-Schwarz, Mgr. Věra Kloudová, PhD.

Leipzig, 2020

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala především vedoucím mé bakalářské práce Prof. Dr. Danutě Rytel-Schwarz a Mgr. Věře Kloudové, Ph.D., za jejich trpělivost, cenné rady a věnovaný čas. Zároveň bych také chtěla poděkovat své rodině a hlavně svému příteli za podporu nejen při psaní této práce, ale především během celého studia.

Selbständigkeitserklärung

Ich erkläre hiermit, dass ich zur Anfertigung der vorliegenden Arbeit keine anderen als die angegebenen Quellen und Hilfsmittel und keine nicht genannte fremde Hilfe in Anspruch genommen habe. Alle Zitate aus der Primär- und Sekundärliteratur, einschließlich Zitaten aus Internetquellen und von elektronischen Datenträgern, habe ich an der jeweils betreffenden Textstelle markiert (direkte Zitate in Anführungszeichen) und einschließlich der zugehörigen Seitenangabe belegt. Die verwendete Primär- und Sekundärliteratur habe ich mit vollständigen bibliographischen Daten in der Bibliographie am Ende der Arbeit alphabetisch gelistet. Bei Internetquellen habe ich mein Zugriffsdatum mit angegeben.

Die Arbeit wurde nicht für andere Prüfungszwecke verwendet.

Mir ist bekannt, dass eine unwahrheitsgemäße Erklärung als Täuschung im Sinne von § 13 (3) in Verbindung mit § 21 (1) der Prüfungsordnung für den Bachelorstudiengang Interkulturelle Kommunikation und Translation Tschechisch-Deutsch an der Universität Leipzig vom 8. Oktober 2014 gilt.

Ort:

Datum:

Unterschrift:

Abstrakt

Předmětem této bakalářské práce je komentovaný překlad vybraných kapitol z publikace *Lesen macht gesund. Die Heilkraft der Bibliotherapie*, jejíž autorkou je německá lékařka a poetoterapeutka Silke Heimes. Práce se skládá ze dvou částí: překladu původního německy psaného textu do češtiny a komentáře k překladu. Součástí komentáře je překladatelská analýza výchozího textu, která je prováděna podle modelu Christiane Nord. Komentář dále popisuje zvolenou překladatelskou metodu a věnuje se konkrétním překladatelským problémům a jejich řešení. Na závěr následuje typologie překladatelských posunů vzniklých při procesu překládání.

Klíčová slova

Biblioterapie, čtení, knihy, psychologie, komentovaný překlad, překladatelská analýza, překladatelské postupy, překladatelské posuny

Abstract

The subject of this Bachelor thesis is an annotated translation of selected chapters from the publication *Lesen macht gesund. Die Heilkraft der Bibliotherapie* by German physician and poetry therapist Silke Heimes. The work consists of two parts: a translation of the original German text into Czech and a commentary on the translation. The commentary includes a translational analysis of the source text according to Christiane Nord's model. The commentary further describes the chosen translation method and deals with specific translation problems and their solutions. In conclusion follows the typology of translation shifts arising during the translation process.

Key words

Bibliotherapy, reading, books, psychology, annotated translation, translation oriented text analysis, translation procedures, translation shifts

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Překlad	7
3. Překladatelská analýza	23
3.1 Vnětextové faktory.....	23
3.1.1 Autor	23
3.1.2 Příjemce	24
3.1.3 Místo, čas a médium	25
3.1.4 Motiv a záměr	25
3.1.5 Funkce textu a jeho stylistické zařazení.....	26
3.2 Vnitrotextové faktory	27
3.2.1 Téma.....	27
3.2.2 Obsah	27
3.2.3 Presupozice	28
3.2.4 Výstavba a členění textu	28
3.2.5 Syntax	30
3.2.6 Lexikum	30
3.2.7 Neverbální a suprasegmentální prvky.....	31
4. Překladatelská koncepce	32
4.1 Překladatelská metoda.....	32
4.2 Překladatelské postupy.....	33
5. Překladatelské problémy a jejich řešení.....	34
5.1 Rovina lexikální	34
5.1.1 Terminologie	34
5.1.2 Názvy	36
5.1.3 Kompozita.....	37
5.1.4 Vlastní jména	39
5.1.5 Verbonominální spojení, frazémy, kolokace	40
5.1.6 Číslo množné, číslo jednotné	42
5.2. Rovina morfologická.....	43
5.2.1 Pasivum.....	43
5.2.2 Konstrukce se zájmenem man.....	44
5.2.3 Konstrukce s lassen.....	46
5.3 Rovina syntaktická.....	47
5.3.1 Spojování a rozdělování vět.....	47
5.3.2 Slovosled a aktuální členění větné	48
5.3.3 Interpunkce	49
5.4 Rovina pragmatická	51
5.4.1 Citace	51
5.4.2 Suprasegmentální a neverbální prvky.....	52
5.4.3 Přivlastňovací zájmena	53
5.4.4 Chyby ve výchozím textu	54
5.5 Rovina stylistická.....	54
6. Překladatelské posuny	56
7. Závěr	59
Bibliografie	60
Příloha: text originálu.....	63

1. Úvod

Předmětem této bakalářské práce je komentovaný překlad německy psaného textu do češtiny. Výchozím textem pro překlad je část publikace *Die Heilkraft der Bibliotherapie, Lesen macht gesund*, jejíž autorkou je německá lékařka a profesorka žurnalistiky Silke Heimes. Tématem knihy je podpůrná psychoterapeutická metoda zvaná biblioterapie, která využívá literatury jako léčivého prostředku. Překládaný úsek zahrnuje celkem šest kapitol, které pojednávají o účincích biblioterapie.

Jelikož se sama považuji za milovníka knih, byla pro mne tato publikace jasnou volbou. Již jako dítě jsem si krátila dlouhé chvíle doma či na cestách čtením a doposud tomu není jinak. Když jsem se tedy poprvé dozvěděla o této terapeutické metodě, která pomocí vhodně naprogramované četby přispívá k úspěšnému uzdravení pacientů s psychosomatickými či psychickými onemocněními, absolutně jsem se pro ni nadchla. Knihy totiž nejen, že mohou pozitivně ovlivnit náš psychický stav, ale také výrazně přispívají k rozvoji osobnosti, komunikačních schopností a kreativity.

Práce je rozdělena na dvě části. První část obsahuje překlad výchozího textu. Druhou část práce tvoří komentář překladu, ve kterém je provedena překladatelská analýza výchozího textu podle modelu Christiane Nord. Následující kapitola se zabývá překladatelskou metodou a postupy podle Jiřího Levého a Dagmar Knittlové. Dále práce shrnuje vybrané překladatelské problémy, které se při překladu vyskytly a odůvodňuje zvolená řešení. V závěru je pak popsána typologie překladatelských posunů podle modelu Antona Popoviče.

2. Překlad

Hra a experiment

„V knihách je více pokladů, než mohou najít piráti na ostrově pokladů. A nejlepší je, že ty si toto bohatství můžeš užívat každý den tvého života.“
(Walt Disney)

Děti jsou rozenými vypravěči příběhů. Mají svůj vlastní způsob vnímání světa a disponují mnoha vnitřními hlasy a realitami. Příběhy jsou pro děti často katalyzátorem k tomu, aby se vyjádřily a navázaly komunikaci. Již dvouleté děti pečou imaginární koláče, mluví s plyšovými medvědy nebo telefonují pomocí součástky ze stavebnice. Děti mají velkou představivost a schopnost spolucítit a s umírajícím oslem mají stejný soucit jako s obětí nehody nebo s pronásledovaným dinosaurem.

Děti vlastně vyprávějí po celý den příběhy a vysvětlují si tak dění v jejich okolí. Přehrávají příběhy, které zažily a vymýšlejí nové, ve kterých spojují fragmenty různých prožitých příběhů s fantastickými prvky. Vymyšlení příběhů má často také napodobující charakter. Děti si hrají na *otce, matku a dítě* a po návštěvě lékaře se samy stávají strýčkem doktorem, který ošetřuje zraněného medvídka.

Prostřednictvím příběhů se děti dozvídají o světě. Jejich vymyšlením mají možnost vyzkoušet si samy sebe. Získají prostor pro experimentování a jednání, ve kterém se mohou rozvíjet. Příběhy, podobně jako sny, stanovují dětem méně omezení než každodenní život. Vyprávění příběhů tedy lze chápat jako hru s limity, jako zkoušení toho, co je možné. Zároveň ale přináší radost ze svobody, moci spolu vše kombinovat a porušovat přitom zákony, jako takový zákon gravitace, který jen stěží dovoluje slonům létat.

Děti rády fabulují a vynalézají nová slova, rády zkoumají svět a jazyk. V jejich příbězích jsou vládci. Tím, že se aktivně podílejí na vytváření příběhů a ovlivňují postavy i děj, nabývají vnímané osobní účinnosti (*self-efficacy*). Mnohdy dokonce trvají na tom, aby se jim příběhy předčítaly nebo vyprávěly vždy určitým způsobem, a sotva předčítač či vypravěč odbočí, hned ho opravují. Z toho vyplývá, že mají většinou již velmi přesnou představu o tom, jak by se měl příběh odehrát a komu je jaká role určena.

Jelikož mají děti v běžném životě mnoho pravidel a málo volnosti, představuje svět příběhů léčivý protipól k často silně strukturovanému světu. Děti chtějí mít tento svět pro sebe, proto někdy při hraní dokonce vyhání rodiče nebo jiné dospělé z pokoje.

Kromě příběhů, které si děti samy vymýšlí, existuje také svět příběhů, který dětem předáváme my. Mnoho příběhů, jako jsou například lidová vyprávění či pohádky, obsahují životní moudra nebo ukazují, jak lze zvládnout obtížné situace. Tyto příběhy umožňují dětem identifikovat se s postavami a učit se skrze ně, což se zdá být účinné obzvláště tehdy, pokud se jim naskytne příležitost klást otázky nebo hovořit o tom, co zrovna slyšely nebo četly. Prostřednictvím literatury a rozhovorů o ní jsou děti schopny klasifikovat určité aspekty světa. Příběhy jim navíc usnadňují formulaci vlastních myšlenek a pocitů (Proctor, 2015, přeložila BK).

Ovšem pokud děti tuší, že text skrývá poučný nebo pedagogický záměr, reagují právem citlivě. Nechtějí být poučovány a kárány ještě v jejich vlastním prostředí, v jejich fantastickém světě. To samé platí pro texty, které jsou psány příliš zjednodušeně a neberou děti vážně. Samozřejmě, že člověk musí psát pro děti jinak než pro dospělé, ale nesmí je za žádnou cenu podcenit, a už vůbec ne nudit. Děti mají vytříbený smysl pro to, zda text „funguje“ či nikoliv, a zda je příběh souvislý a zábavný.

Informace a doprovod

*„Báseň je nám samotným na stopě,
ukazuje nám cesty, které jsme opustili,
zapomněli, které musíme najít či znovu
objevit, když jsme na cestě k sobě
samým. Proto jsou básně nevyhnutelné,
proto patří k našemu existenčnímu
minimu.“*
(Elisabeth Borchers)

Informativní prvek literatury hraje významnou roli především v *instruktivní biblioterapii*, jež bývá označována také jako *instrukcionální* či *informativní* (viz str. 15 n.). Většina svépomocných programů a manuálů se týká jak praktického poskytnutí pomoci, tak i ideálů, představ, sebepojetí a sebeřízení. Jedná se o informace o klinických obrazech a možnostech léčby, popisy problémů a představení strategií jejich řešení.

Informační charakter knih se ale neomezuje pouze na populárně-naučnou literaturu a svépomocné příručky, většina knih totiž poskytuje informace tak, že předává zkušenosti a z nich plynoucí poznatky napříč generacemi i kulturami. Příběhy a knihy jsou schopny překonávat čas i prostor a překračovat kulturní hranice. Skrze záznam a reflexi myšlenek i zážitků předešlých generací a lidí jiných kultur má čtenář možnost pochopit cizí zkušenosti a zužitkovat je ve vlastním životě.

Tak jako lze ze životních zkušeností destilovat informace, tak lze ze situací popisovaných v knihách získat zkušenosti, ať už jsou to romány, povídky, básně či populárně-naučné knihy. Informace a znalosti se shromažďují v knihách, které jsou v tištěné podobě pro mnoho lidí dostupné. Dají se tak v případě potřeby vyhledat. Tím se otevírají nové možnosti a šance, které před érou knihtisku neexistovaly zejména proto, že vědomosti byly v minulosti vyhrazeny primárně bohatým a mocným.

Kromě zdroje informací plní knihy také funkci společníka. Knihy, které nás překvapily, dojaly nebo jinak ovlivnily, na nás často mají tak formující vliv, že nás texty a obrázky doprovází celý život. Někdy si v nějaký naprosto nečekaný

moment vzpomeneme na knihy a obrázky, spojené s asociacemi, kdy a kde jsme knihu četli nebo nám byla předčítána. Někdy dokonce ještě víme, jak vypadala její vazba nebo od koho jsme ji dostali.

Nejen knihy, ale i čtení samotné může mít doprovodnou funkci. Pokud jsme v životě například zažili, že nás čtení uklidnilo a uneslo do jiného světa, poskytlo přestávku nebo mělo jinak pozitivní účinek, pak sáhneme v těžkých situacích opět po knize, abychom docílili přesně stejného účinku.

Duda doznává: „Neboť knihy byly vždy mými stálými a věrnými společníky, v časech dobrých i zlých [...] Obzvláště tehdy, když život nebyl právě snadný nebo vypadal téměř beznadějně, jsem se na tyto společníky mohl spolehnout“ (2008, str. 9, přeložila BK). Psycholožka Nandini Banerjea přiznává: „Čtení mě doprovázelo ve všech fázích mého života. Jsou ve mě tisíce vzpomínek na knihy, romány, básně, situace a pocity při čtení.“

Knih jako přítel. Kdo by to neznal – anonymní hotelový pokoj v cizím městě, člověk se cítí osaměle. Jenže sotva, co vytáhne knihu, najednou se samota spolu s autorem, protagonistou a vlastním světem nezdá být tak osamělá. Už kniha ležící na nočním stolku dokáže neznámý pokoj zbavit cizosti.

I u dětí lze pozorovat, že kromě plyšových zvířátek a látkových plen s sebou nosí i knihy. Jako by je mohly ochránit v tom občas cizím a těžko pochopitelném světě. Jako kdyby člověk mohl, kdykoli potřebuje, utéct do knihy a být pak pro reálný svět nedosažitelný. V tomto smyslu jsou knihy opravdovými společníky. Člověk má v ruce něco, čeho se může pevně držet, něco, co je mu důvěrně známé.

Kreativita a fantazie

*„Číst znamená snít pod vedením někoho jiného.“
(Fernando Pessoa)*

Aby knihy ožily, vyžadují naši vůli, fantazii a myšlení. Jak již bylo uvedeno v předmluvě (str. 8), je Lehnert (2000) přesvědčený, že osobní rozvoj a četba se navzájem podmiňují. Sní o tom, že čtenářova tvůrčí síla rozpozná kreativní sílu autora a tato fúze poté stimuluje jeho mysl tak, že se rozvinou všechny jeho schopnosti. Heidenreich (2014) tuto myšlenku následuje a nechává se unášet čtením okřídlenou fantazií ze současnosti.

Je zřejmé, že u každého člověka jsou to jiné knihy, které přispívají k tomu, že se vyvíjí, rozvíjí a nachází, a že objevuje jak známé, tak i neznámé, jež se mu na jeho cestě jeví jako užitečné. Otázkou přitom není ani tak to, zda je kniha dobrá nebo špatná a literatura zábavná či vážná, ale pouze to, zda má kniha co říct, co předat.

Pokaždé, když čteme nějakou knihu, vytvoříme si v naší hlavě náš vlastní svět. Vznikají vnitřní obrazy, které si v případě potřeby můžeme kdykoli vybavit. Je to nesmírně tvůrčí akt. Autor poskytuje písmena, my tvoříme obrazy. Že se jedná o náš osobní výtvor poznáme zejména tehdy, když vidíme zfilmovanou knihu a všimneme si, že nás na plátně potkal jiný svět než ten, který jsme si představovali při čtení.

Wittrock označuje čtení jako tvůrčí proces, „který odráží čtenářův ukázněný pokus konstruovat jeden nebo více významů v rámci jazykových pravidel“ (1981, citováno podle Manguela, 2012, str. 58). Vysvětluje: „Abychom textu porozuměli, nejenže ho čteme v původním smyslu slova, my mu tvoříme význam“ (str. 57). Tohoto významu dosáhneme tím, že si vytvoříme vztah mezi našimi vědomostmi, zkušenostmi a textem.

Text předně nesestává z ničeho jiného než ze slov. Obsah a význam oproti tomu nevyplývají samy z textu, ale ze čtenáře, který text interpretuje a asociuje. Slova jsou znaky, na kterých jsme se dohodli. O jejich významu rozhodují naše zkušenosti. Slova, která přesahují čistou symboliku, vznikají ve vnitřním světě čtenáře, v našem světě.

To samozřejmě platí tím více, čím více svobody a prostoru pro fantazii text čtenáři nechává. Právě nejednoznačné texty nebo texty, ve kterých musíme číst „mezi řádky“, si vyžadují naši kreativní spoluúčasť. Opačným případem jsou stereotypní a surové texty, které neposkytují naší fantazii tolik prostoru, takže je následně jen mírně stimulována.

Čtení tedy není žádná pasivní konzumace knih, nýbrž kreativní a tvořivý akt, umožňující osobní zkušenost, jež přesahuje tištěné slovo a povzbuzuje k životu. Při čtení se vydáváme se do míst, do kterých máme přístup možná jen díky knihám. V duchu můžeme cestovat a objevovat země, které bychom jinak snad ani nenavštívili, můžeme na sebe brát identity, které jsou v reálném životě mimo naše možnosti.

Knihy mohou vzbuzovat zvědavost na život a mají již zmíněnou moc k tomu, aby nás přemístily do jiných světů. Při čtení jsme konfrontováni s cizími osudy, čímž čelíme právě sami sobě (Kittler a Munzel, 1992). Ve většině knih, které čteme, se najde něco, co ještě neznáme nebo nevíme, a co nás možná začne zajímat tak moc, že to začneme hledat také ve svém vlastním životě.

Manguel popisuje v *Dějinách čtení*, že si při čtení užíval přepychového pocitu „nechat se unášet slovy na nějaké odlehlé místo“ (2012, str. 147), skoro až s fyzickou intenzitou, která ho nesla k onomu vzdálenému místu, jež ho čekalo na konci příběhu – „na tajné poslední stránce knihy“ (str. 147). Autor a arteterapeut Titus David Hamdorf ve své čtenářské biografii zmiňuje něco velmi podobného. Jako dítě byl spíše bojácný, a tak se nechával unášet cestovatelskými a dobrodružnými příběhy do světa, ve kterém už tak vystrašený nebyl.

Čtení je tedy stav kreativní inspirace, ve kterém člověk vyvíjí nápady a objevuje nové schopnosti, a dokonce i někdy dostane chuť sám něco napsat nebo být jinak kreativní. Napětí mezi tím, co je ve světě literatury opravdové, a co je

možné, je významným znakem lidského ducha a tvorby. Psycholog Arnt-Enno Worm popisuje čtení jako stav, „ve kterém člověk pociťuje velkou sílu a tlak optimismu“. Dobré umění a dobré knihy mohou podle psychologa kromě úžasu nad dílem podněcovat i chuť k vlastní tvorbě.

Novinář a vysokoškolský profesor Lars Rademacher vypráví, jak byl ve svých dvanácti letech kvůli nemoci nucen zůstat na delší čas v posteli a čtení, které předtím považoval spíše za nudné, ho najednou spoutalo hojností příběhů, jež v něm budovaly vnitřní bohatství.

Dokonce i knihy, které čteme neustále dokola, nás mohou znovu okouzlit a pomoci nám objasnit náš vlastní růst a bytí, neboť v různých fázích života pohlížíme na ty samé knihy jinak a jinak jim také rozumíme. Z tohoto pohledu je tvůrčí potenciál knih nekonečný, každý čtenář čte knihu jinak než jeho soused. A v každé fázi čte jednu a tu samou knihu nanovo. Čtenářova fantazie je vždy směrodatným faktorem pro to, co si během čtení představuje, chápe a objevuje.

Právě ve výkonové společnosti, ve které hraje velkou roli funkcionalita, a kde je dokonce i volný čas strukturovaný, nabízí čtení možnost, vydat se do hravého světa plného fantazie a znovu zažít, popřípadě znovu objevit, dětskou bezstarostnost (Kittler a Munzel, 1992).

Lukas (1988) dochází k závěru, že knihy povzbuzují naši fantazii, kreativitu a tvůrčí sílu obzvláště tehdy, pokud se nacházíme v extrémních situacích. V situacích, kdy se nám vede nesmírně dobře, ale také vyloženě špatně, protože vždy, když se náš život ocitá na hraně extrému, máme omezenou fantazii a zastřené smysly. Literatura nám může při takových stavech znovu otevřít oči a připomenout myšlenkovou svobodu, kterou vlastníme v každém okamžiku našeho života.

Knihy nás pokaždé vedou k otázce, co je skutečné, a kolik realit existuje. Zatímco děti mají větší volnost v myšlení a vytváření realit, u nás dospělých se tato schopnost postupně vytrácí. Už nevěříme tomu, že medvědi mluví, a že se s rostlinami a kameny dá bavit stejně jako s dospělými. V tomto ohledu mluví příběhy ztracenou řečí, kterou můžeme s trochou představivosti znovu nalézt.

Příběhy umožňují zkušenosti a komunikaci nejméně na dvou úrovních: na vědění zaměřeném na rozum a zkušenostech a na metaforickém obrazném poznání, což je zejména pro děti obrovským přínosem, neboť neustále přepínají mezi světem empiricky poznatelným a fantastickým. Obrazné a fantastické myšlení se potvrzuje ve fantastických příbězích, ve kterých se světy a nápady vzájemně propojují tak, že se ani zdánlivé protiklady vzájemně nevylučují.

Gerik vysvětluje: „Jestliže se necháme vtáhnout do vědomí literární postavy, přijmeme její perspektivu, soucítíme s ní a na konci četby jsme obohaceni a změněni, odpovídá tato tvůrčí síla čtení, základní plasticitě neuronálních spojů v našem mozku – oboje nám dovoluje přesahovat zvláštní okolnosti“ (2015, str. 170, přeložila BK).

Knihy tedy nenabízí pouze možnosti a alternativy, ale zároveň dovolují překračovat hranice. Autor a pedagog Sven Biela ve své čtenářské biografii vypráví, jak ho již v dětství a mládí knihy unášely z reálného světa do světa fantastického. Také novinářka a vysokoškolská profesorka Kerstin Liesem toto označuje za jeden z účinků, které na čtení nejvíce oceňuje.

Již Sigmund Freud porovnával denní snění s beletrií a domníval se, že „vlastní prožitek z uměleckého díla vzniká uvolněním různých napětí v naší duši“ a čtení nám tudíž umožňuje „oddávat se napříště požitku ze svých vlastních fantazií bez jakékoliv výčitky a bez jakéhokoliv studu“ (citováno podle Manguela, 2012, str. 379–380). Arteterapeut Guido Lersen ve své biografii píše, že obzvláště miluje ty autory, kterým se podaří vytvořit s několika slovy obrazy, neboť to u něj vyvolává potřebu pochopit aktéry a jejich jednání.

Možnosti a svobody

*„Hladověje, sáhni po knize: Je to zbraň!“
(Bertolt Brecht)*

Svoboda romanopisce, která se na nás jako na čtenáře přenáší, dovoluje vylíčit pocity a myšlenky stejně jako situace a akce. Dovoluje přesouvat se z vnějšíku dovnitř a zase zpět, jakož i cestovat časem a prostorem. Enzensberger to popisuje jako svobodu „listovat tam a zpět, přeskakovat celé pasáže, číst věty proti srsti, neporozumět jim, přeformulovat je, přeskočit a vyšperkovat je všemi možnými asociacemi, dojít k závěrům, o kterých text nemá ani tušení, mít z něj radost, zapomenout ho, plagovat ho a knihu, ve které text stojí, moci kdykoli hodit do kouta“ (1988, str. 33 n., přeložila BK).

Domin píše: „Báseň žije ve chvílích se kontrastu jejích rozporů. Báseň je, tak jako člověk, ‚proměnlivým‘ spojením jejích možností. Buď a nebo – tato alternativa neexistuje. Báseň je vždy někde mezi tím“ (1999, str. 69, přeložila BK). V knihách se tedy nemusíme rozhodovat pro buď a nebo, ale můžeme mít obojí. Můžeme jít teď po téhle a potom zas po tamté cestě, můžeme zkoušet a odmítat, vést paralelní životy a dělat rozhodnutí, která lze vzít zase zpět. To vše je v literatuře snazší než v opravdovém životě.

V literatuře můžeme nechat rozplynout obvyklé atributy a kategorie a nechat věci nerozhodně. Normální se může stát bláznivým a bláznivé normálním. Knihy nás mohou upozornit na to, že mimo běžného života, povinností, banálních činností a triviální komunikace existuje ještě jiný, fascinující a svobodný svět, svět duchovní a umělecký (Arnt-Enno Worm, psycholog).

Jak již bylo řečeno, literatura nás může přiblížit k našim emocím, zároveň nám ale dává svobodu se od nich znovu distancovat. K tomu, co jsme přečetli, můžeme přistupovat vážně nebo hravě, můžeme zůstat napovrchu nebo proniknout do hloubky. Švýcarská psychiatrička Claudia Kamber ve své čtenářské

biografii vypráví o svobodě, kterou získala díky svým raným čtenářským zkušenostem, a která spočívala v tom, že se psím spřežením přejížděla ledové kry, mačetou si prosekávala cestu v džungli a spolu se *mstitelkou Zorou*, mokrýma rukama a bušícím srdcem se prodírala křovím, ustavičně přitom doufajíc, že ji při nočním čtení nezradí baterky kapesní svítilny.

Svoboda myšlení při čtení nám umožňuje modifikovat události tak, jak my si přejeme. Při čtení máme tu svobodu, „vkládat“ do četby naše vlastní příběhy a takto je vyprávět. Protagonista ve *Středu světa* od Steinhöfela to vyjadřuje následovně: „Toto ošuntělé křeslo povýšil jsem na svůj trůn, na kterém jsem se stal tvůrcem světů a králem v oku bouře příběhů, které se při čtení knih kolem mě probudily k vířivému životu“ (2004, str. 132, přeložila BK).

Myšlení a jednání

„*Knihtisk je artilerie myšlení.*“
(*Antoine Comte de Rivarol*)

Čtení znamená moc, neboť vede k vědění a vědění je moc. Již za časů Augustinových se na čtení pohlíželo jako na formu myšlení. V dialogickém spise *Mé tajemství* sedí Petrarca s Augustinem v zahradě a rozmlouvají. Augustinus říká: „Kdykoli se při četbě setkáš s nějakými blahodárnými myšlenkami, o nichž se domníváš, že mohou tvou mysl povzbudit či zkrotit [...] ukryj je v hloubi své paměti a dlouhodobým studiem se s nimi důvěrně seznam“ (Petrarca, 1968, citováno podle Manguela, 2012, str. 89).

Ne nadarmo docházelo v různých stoletích a kulturách k pálení knih. Vládcům se obávali, že by četba určitých knih mohla podnítit kritické myšlení lidu natolik, že by mohlo dojít ke vzpouře proti vládnoucí třídě. Tím, že knihy otevírají možnosti, mohou osvobodit člověka z nesvéprávnosti a znepokojují proto všechny, kteří se domnívají, že vlastní pravdu a moc. V jižních státech Ameriky byli otroci za pokus naučit ostatní číst a psát dokonce věšeni. V Bradburyho sci-fi románu *451 stupňů Fahrenheita*, který poprvé vyšel v roce 1953, jsou za veřejného nepřítele číslo jedna označováni občané, kteří vlastní knihy. „Takže, kniha je jako nabitá zbraň v sousedním domě. Znič to. Vyprázdni tu pušku. Zlom lidskou mysl“ (1953/2010, str. 72, přeložila BK). Heidenreich říká: „Kdo čte, ten přemýšlí, kdo přemýšlí, vytvoří si názor, kdo má názor, ten se odlišuje, kdo se odlišuje, je odpůrce“ (2014, str. 13, přeložila BK). To by podle Heidenreicha vysvětlovalo, proč se vládcům unitárních států obávali občanů, kteří četli.

Převážně zavedení tichého čtení vzbuzovalo strach, jelikož se obsah čteného ztrácel z doslechu kontrolující společnosti a zároveň vytvářel jakýsi intimní vztah mezi knihou a čtenářem. To, co si čtenář přečetl, se stávalo výhradně jeho vlastním majetkem, stejně jako jeho myšlenky a úmysly vyplývající z četby.

Novinářka a vysokoškolská profesorka Kerstin Liesem ve své čtenářské biografii píše: „Předpokladem pro literární konstrukci nové úrovně reality je rozšíření, respektive modifikace norem, obvyklých percepčních a zkušenostních kontextů.“ Čtení nám tudíž nabízí možnost, vybočit ze zajetých kolejí a vstoupit do stavu nevědomosti, který nás se zvědavostí přivede na jiné způsoby myšlení a pohlížení na svět. Pro Domina je čtení „druh magie, akt osvobození skrze jazyk. Vždyť slova znamenají věci. Věci se mění nebo se jinak organizují podle slovní kombinace. Reorganizují se (1999, str. 36, přeložila BK).

Manguel shledává, že v ideálním případě mění čtení poddajné občany ve smýšlející bytosti, „které se bouří proti nespravedlnosti, bídě a zneužívání vlády“ (2012, str. 13, z předmluvy něm. originálu, přeložila BK). Také Muschg (1981) zastává názor, že knihy mohou měnit sebevědomí a svět.

Manguel vidí čtenáře knih jako jednu velkou rodinu, která dešifruje znaky nejen v knihách, ale také ve světě. Znaky, jako jsou například hvězdy, stopy zvířat, budovy a vůbec vše, co vysílá nějaké signály (2012, str. 19–20). Právě tato schopnost, rozpoznávat znaky a přisuzovat jim význam, nás staví na stranu těch, co jednájí a ovlivňují tím, že interpretují a rozvíjí myšlenky.

Autor a pedagog Sven Biela přiznává, jak si díky knize *Drama nadaného dítěte: Aneb hledání pravého já* (1979, čes. 2012) připomněl své dětství a mládí. Také autorka a terapeutka Christine Leutkart ve své čtenářské biografii uvádí, jak jí knihy *Na počátku byla výchova: neopakujte chyby svých rodičů* (1980, čes. 2017) od Miller a *Unter dem Tagmond* [Pod denním měsícem] (1987) od Hulme „připomněly její vlastní dětské drama“.

Autora detektivek Michaela Kiblera díla od Miller také přitahovala. Ve své čtenářské biografii vypráví, že mu knihy objasnily, jak moc ovlivňují zážitky z dětství chování dospělých. Dále popisuje četbu jedné knihy, na jejíž název a autora už si sice nevzpomíná, ale jeden z protagonistů v ní ztratil početné množství členů rodiny ve třetí říši. Tato kniha ho přivedla na otázku, jaké mechanismy existenci třetí říše vůbec umožnily. Četba mu objasnila, že zlý Hitler by sám u moci tak dlouho nevydržel. Lékárník Guido Besand vypráví, jak mu *Myšlení rychlé a pomalé* (2012, čes. 2012) od Kahnemanna poskytlo náhled do

struktury a mechanismů jeho vlastního myšlení, a jak mu publikace *Rozhodnutí je na tobě* od Sprengera (1997, čes. 2013) ukázalo možnosti, kterými lze ovlivnit jeho vlastní pocity a myšlení.

Knihy nás tedy mohou přivést k tomu, klást otázky, hledat odpovědi a také snášet to, že občas žádné odpovědi neexistují. Knihy jsou strava. Tak, jako je tomu u fyzické stravy, i z knih čerpáme složky, které naše mysl v danou dobu potřebuje k tomu, aby mohla myslet a pracovat. Nejen bez fyzické, ale i bez duševní stravy zemřeme hladu. Lékař a autor Dietrich Weller v jeho čtenářské biografii doznává: „Čtení je pro mě stejně důležité jako jídlo [...] když se k němu dlouho nedostanu, pociťuji abstinenční příznaky. Chci mít ten pocit, že jsem v klidu a mohu se koncentrovat na něco zajímavého, napínavého a konstruktivního. Toužím po dobrém jazyce, který mě přivede k rovnováze a dodá mé duši potravu.“

Psycholog Arnt-Enno Worm se domnívá, že knihy daly vzniknout našemu západnímu světu. Působivě vysvětluje, „jak se naše veškerá kultura a vzdělání, náš sociální stát a lidská svoboda v naší kultuře zakládají na knize s revolucionářskými idejemi rovnosti všech lidí, nezávisle na jejich majetku, idejích lásky, ochrany slabých a vývoji lidských potenciálů, a že žijeme v knižní kultuře bazírující na živoucích nápadech jedné knihy“.

Koncepty světa a života

„Dobrá kniha obsahuje více pravdy, než její autor zamýšlel psát.“
(Marie von Ebner-Eschenbach,
1880/1986, str. 88, přeložila BK)

Knihy obsahují paměť lidstva. Předávají se v nich zkušenosti. Co byly a stále jsou v orálních kulturách vyprávění, jsou v psaných kulturách knihy, neboť ústní vyprávění jsou čím dál vzácnější. Román lze tudíž chápat jako postupné střetávání se skutečností a zkušenostmi lidí, kultur a epoch, zejména protože romanopisec je vždy také člověk, který zpracovává nové vrstvy a aspekty skutečnosti, které čtenáři prezentuje.

Raab v *Heilkraft des Lesens* [Léčivá síla čtení] tvrdí: „Knihy jsou jako zápalné zrcadlo, ve kterém se spojuje moudrost života a životní ponaučení lidstva“ (1988, str. 7 n., přeložila BK). Muth ve stejné knize píše: „Při čtení člověk přesahuje svět, do kterého se narodil. Člověk se může dostat do cizích míst a hodnotových systémů, aniž by se musel zvednout z místa“ (str. 30, přeložila BK). Při čtení sbíráme zkušenosti, které mohou být pro náš život důležité. Jak uznává psycholožka Nandini Banerjea, může čtení odrážet také naše vlastní životní zkušenosti. Wittgenstein řekl, že „svět je vše, co fakticky je“ (1922). Protože jsme my, jako lidé, schopni vnímat pouze vymezenou část světa, může nám čtení do jisté míry dopomoci vidět jiné části světa očima autora. Protagonista Bradburyho *451 stupňů Fahrenheita* vysvětluje: Knihy „ukazují tvář života se všemi jeho póry“ (1953/2010, str. 98, přeložila BK).

Sophie Freud (2004) informuje ve svém článku *Lesekure: Bücher als Lebensgefährten* [Léčení čtením: knihy jako blízké osoby], že čte jak kvůli společnosti, tak i za účelem zábavy, potěšení, rozptýlení, zisku informací, sebeporozumění a naučení. Freud tvrdí, že se díky čtení zlepšila její schopnost

spolucítit i empatie, a to především když se jedná o cizí světy a lidi. Vypráví, jak jí jednoho dne poslal přítel zprávu, že poté, co jeho syn spáchal sebevraždu, ho při životě držela díla od Jane Austen.

Hillman zastává myšlenku, že náš život a světonázor ovlivňují příběhy, které jsme jako malí četli nebo nám je někdo četl. Tyto první zážitky ze čtení jsou pro něj natolik stěžejní, že se stávají „něčím žitým a prožitým, cestou, na níž duše nachází sama sebe v životě“ (1974 citováno podle Manguela, 2012, str. 24). De Bruyn je toho názoru, že se člověk prostřednictvím četby dozví o životě mnohem více, než je vůbec schopen zažít, neboť čtení umožňuje nahlédnout do životů druhých. Margaret Fuller v knihách vidí „prostředníka, který pomůže zahlédnout celé lidství, jádro, kolem něhož se může shromáždit veškeré vědění, veškerá zkušenost, veškerá věda, všechno, co je v naší přirozenosti ideální, i všechno, co je v ní praktické“ (citováno podle Manguela, 2012, str. 218).

Výhody psaní byly známy již vynálezům prvních tabulek. Lidská paměť má omezenou kapacitu, zatímco zapsáním, dříve na hliněné střepe, může být uloženo nekonečné množství informací. Navíc, jakmile je informace zapisována, nemusí být nositel paměti přítomen. Skrze knihy můžeme překonávat čas i prostor a jsme nezávislí na člověku jako nositeli informací.

V knihách nás potkávají nejen koncepty světů a životů jiných lidí, nýbrž také jejich emoční světy, které nám umožňují dokonale poznat naše vlastní pocity. Čtení nám dovoluje vžít se do jiných lidí, časů a poměrů, čímž sice poznáváme něco, co je s námi spjato, ale co nás zároveň přesahuje. Autor a filozof Lutz von Werder ve své čtenářské biografii vysvětluje, jak díky četbě *Kapitálu* od Marxe porozuměl, „proč je dnes život mnohem těžší než za dob Sorena Kierkegaarda“.

V nejlepším případě mohou být knihy dokonce mírotvorci, neboť nám umožňují porozumět různým lidem i kulturám a reagovat flexibilněji v krizových situacích. Muth říká: „Mírotvorná funkce čtenářské kultury a její *sociálně-terapeutický* účinek jsou v době, která již nepřipouští sociální vyloučení, jen zřídka viděny a uznávány“ (1988, str. 39, přeložila BK).

Berthoud a Elderkin (2014) doporučují, abychom se nezbavovali obohacujícího zážitku ze čtení, ale naopak se učili od těch, kteří se určitými

cestami vydali již před námi. Knihy tedy nemají pouze tu moc, unést nás do jiného světa, ale nabízí nám zároveň možnost, podívat se na svět z jiné perspektivy. Z tohoto hlediska vytváří literatura mosty mezi lidmi a otevírá nové vyhlídky, aniž bychom měli k dispozici jednoduché návody k použití (Moritz, 2012, přeložila BK).

Pro novinářku Marlene Broeckers čtení znamená „vžít se do jiných lidí, časů a životních poměrů“. Poznat něco nového, rozšířit si myšlení a získat více možností volby je bezpochyby to nejlepší, co se nám při čtení může stát. Broeckers upřesňuje: „Knihy mi pomáhají lépe porozumět světu i sobě sama a ukazují mi něco, co jsem neznala nebo nevěděla, a co mě pak začne zajímat.“

Arteterapeut Guido Lersen popisuje podobnou zkušenost, když ve své čtenářské biografii říká, že „každá přečtená kniha změnila jeho úhel pohledu a způsoby myšlení“. Novinář a vysokoškolský profesor Lars Rademacher ve své čtenářské biografii přiznává, že dlouho zastával filozofii, „horečnatě si osvojit ze světa tolik, kolik lze“, a to i přesto, že byl spíše pomalejší čtenář a „celonoční čtení nepatřilo k jeho nejsilnějším stránkám“. Také Carlo Michael Sommer, profesor a komunikační psycholog, doznává, že čtení ovlivnilo jeho pohled na svět a on setrvává ve fázi, kdy čtení zanedbává.

3. Překladatelská analýza

V této kapitole provedu nejprve překladatelskou analýzu vnětextových a vnitrotextových faktorů výchozího textu podle modelu světově uznávané německé translatožky Christiane Nord (1995). Překladatelskou analýzu by měl překladatel provést ještě před samotným začátkem procesu překládání. Díky ní si totiž uvědomí vlastnosti textu a okolnosti jeho vzniku, určí jeho funkci a typ. Analýza mu navíc umožňuje zjistit, zda má na překlad dostatek času a kompetencí. Po analýze výchozího textu získá překladatel představu o možných problémech a obtížích, které se mohou během překládání vyskytnout a navrhne tak odpovídající překladatelskou strategii.

Analyzovat začínám nejdříve vnětextové faktory, které volně vyplývají z informací okolo textu (např. jméno autora, název, bibliografické údaje), což doporučuje i sama Nord. Dále vyhodnotím vnitrotextové faktory, které podávají konkrétnější informace o textu samotném. V případě, že text neposkytuje žádné informace pro určení vnětextových faktorů (týká se především starých textů), lze výchozí text analyzovat obráceným postupem a začít faktory vnitrotextovými. V praxi se zpravidla kombinují oba postupy (Nord 1995: 41–42).

3.1 Vnětextové faktory

Christiane Nord rozlišuje celkem osm vnětextových faktorů. Jsou jimi: autor, příjemce, místo, čas, médium, motiv, záměr a funkce.

3.1.1 Autor

Autorkou textu je Silke Heimes, německá lékařka, poetoterapeutka a profesorka žurnalistiky. Již přes dvacet let se zabývá léčivou silou psaní. Narodila se v roce 1968 ve městě Groß-Gerau, ležícím v německé spolkové zemi Hesensko. Silke Heimes nejprve vystudovala medicínu na *Univerzitě Johanna Wolfganga Goetheho* ve Frankfurtu nad Mohanem a následně germanistiku na *Technické univerzitě Darmstadt*. Po studiu pracovala jako vědecká redaktorka a publicistka, mimo jiné i pro nakladatelství *Springer-Fachbuchverlag* v Heidelbergu. Následně pracovala jako psychiatřička v Německu a Švýcarsku.

Od roku 2007 působí v Darmstadtu jako vedoucí *Institut für kreatives und therapeutisches Schreiben*¹ [Institut pro kreativní a terapeutické psaní], který také založila. V současnosti navíc zastává pozici profesorky žurnalistiky na *Hochschule Darmstadt*² [Vysoká škola Darmstadt]. Je autorkou několika románů, povídek a populárně naučných knih týkajících se tvůrčího psaní. Věnuje se především narativním formátům literatury a žurnalistiky. Autorka pravidelně pořádá různé přednášky a semináře pro vysoké školy či církevní spolky, ve kterých propojuje oblasti psychologie, medicíny a psaní.

3.1.2 Příjemce

Příjemce výchozího textu se liší od příjemce cílového textu především svou kulturní a jazykovou příslušností, překlad se tedy nikdy nemůže orientovat na toho samého recipienta. Text originálu ovšem není nijak spjat s německými reáliemi, z tohoto hlediska by se tedy u čtenáře neměly vyskytnout žádné problémy s porozuměním. Text originálu cílí na širokou veřejnost, i naprostí laici se mohou rozhodnout, že si rozšíří své obzory a doplní si své všeobecné vzdělání. Především je pak text určen zájemcům přímo o danou problematiku či o vědní obor psychologie. U výchozího textu se předpokládá, že čtenář výchozího textu dobře ovládá německý jazyk a má alespoň základní vzdělání. Jelikož se jedná o populárně naučný text, nejsou po čtenáři vyžadovány žádné předchozí odborné znalosti a v případě výskytu odborné terminologie jsou termíny většinou vysvětleny. Kniha nabízí základní informace o historii a působení biblioterapie a je ideálním startem pro seznámení se s touto nevšední léčebnou metodou. Text překladu je rovněž určen široké veřejnosti a všem čtenářům se zájmem o biblioterapii, psychoterapii nebo psychologii jako takovou.

¹ „Über mich.“ in: *Silke Heimes* [online]. [cit. 2020-06-24]. Dostupné z: <https://silke-heimes.de/ueber-mich>.

² „Prof. Dr. med. Silke Heimes.“ in: *Mediencampus der Hochschule Darmstadt* [online]. [cit. 2020-06-24]. Dostupné z: <https://oj.mediacampus.h-da.de/personal/professorinnen/prof-dr-med-silke-heimes/>.

3.1.3 Místo, čas a médium

Knihu vydalo v roce 2017 nakladatelství *Vandenhoeck & Ruprecht GmbH & Co. KG*, které má sídlo ve městě Göttingen. Nakladatelství publikuje převážně vědeckou literaturu především pro obory teologie, historie, filozofie a jazykovědy. Věnuje se ale i zveřejňování publikací zaměřených na praktické využití v oborech psychologie, osobního rozvoje a managementu či pedagogiky.

Komunikační situace je definována pomocí médií, skrze která je text zprostředkovan. Rozlišujeme celkem pět základních typů médií: komunikace s jednotlivcem (*face-to-face*), telefon, rozhlas, televize a psaná komunikace. Internet všechna tato média sjednocuje. V současné době stále převažuje spíše psaná komunikace. Ta ovšem vykazuje v multimodálních kontextech jiné vlastnosti, čímž dochází ke vzniku nového druhu (Brinker 2018: 141).

Typ média je také nápomocným prvkem při určování velikosti a vymezení okruhu adresátů. V případě výchozího textu se jedná o psanou komunikaci. Text je k dispozici v knižní podobě, kniha je k dostání v brožovaném vydání. V knihkupectví ji najdeme v oddělení psychologie. Publikace je dostupná také v elektronické verzi určené pro elektronické čtečky knih nebo ve formátu PDF. Vzhledem k tomu, že stáří knihy dosahuje k dnešnímu datu tří let a její téma je obecné a ne zcela známé, neboť biblioterapie je poměrně mladou disciplínou³, můžeme ji považovat za stále aktuální. Lze předpokládat, že překlad by v českém prostředí vyšel rovněž v knižní formě.

3.1.4 Motiv a záměr

Při zjišťování autorova záměru se ptáme na otázku, čeho chtěl autor prostřednictvím textu u čtenáře docílit. Motiv oproti tomu nelze vždy jednoznačně určit. Záměrem autorky je informovat čtenáře o účincích a možnostech využití biblioterapie. Zároveň doufá v předání informací zábavnou formou a nalákání čtenářů ke čtení této knihy i knih ostatních, což dokazuje i následující věta vyňatá

³ „Co je to biblioterapie“ in: *BP Biblioterapie u seniorů [online]*. [cit. 2020-09-01]. Dostupné z: https://theses.cz/id/j8kazv/Bakalarska_prace_BIBLIOTERAPIE.pdf

z předmluvy knihy: „*Ich wünsche Ihnen viel Spaß und Erkenntnis, gute Laune und Leselust, sowohl bei Lesen dieses Buches als auch aller anderen Bücher.*“

Motiv autorky v textu není explicitně vyjádřen. Autorka ve své knize využívá svých zkušeností, které získala při vykonávání své lékařské činnosti. Zároveň přináší názory a poznatky jiných expertů, kteří rovněž přispěli k rozmanitosti a vůbec celkově ke vzniku díla. Na vzniku knihy se totiž podílelo celkem třicet čtyři expertů, které autorka požádala o vyplnění dotazníku, ze kterého následně vznikla jejich osobní čtenářská biografie. Vzorek dotazovaných tvoří jak ženy, tak muži, kteří působí jako pedagogové, žurnalisté nebo jsou odborníky v odvětvích psychologie, farmacie a jazykovědy. Autorka čerpala z výše zmíněných dotazníků, jejichž útržky a myšlenky následně tematicky zakomponovala do textu.

3.1.5 Funkce textu a jeho stylistické zařazení

Funkcí textu se rozumí jeho role, kterou text v určité komunikační situaci plní. Často může mít text rovnou i několik funkcí najednou a je velmi problematické určit jeho pouze jednu hlavní funkci, proto dochází k jejich překrývání a mísení.

Katharina Reiß (1986: 32–35) rozlišuje tři typy textů podle toho, která z funkcí u nich nejvíce převažuje: informativní, expresivní a operativní. Texty s informativní funkcí se vyznačují stylem věcné komunikace a plní odborně sdělnou funkci, texty expresivní sdělují umělecky zpracovaný obsah a texty s apelativní funkcí mají za cíl přesvědčit či dosáhnout nějakého účinku.

V případě analyzovaného textu jsou primárními funkcemi funkce informativní a funkce didaktická. Cílem textu je podat adresátovi přesné a jasné informace a poučit ho. Výchozí text se ze širšího hlediska řadí do stylu sdělovacího, konkrétněji bychom ho mohli zařadit do stylu odborného, dále pak do stylu populárně naučného. Populárně naučná kniha se odlišuje od knih odborných tím, že reprezentuje obecně srozumitelné poznatky z různých vědních oborů (Reiß 1986: 36).

Čechová (2008: 208) přikládá textům funkci odborněsdělnou, neboť se svou funkcí liší od běžné komunikace. Odborné vědění využívá nejčastěji komunikaci písemnou formou, kdy dochází k nepřímému kontaktu mezi komunikanty (Kaderka 2016: 198). Za hlavní znak odborného stylu lze považovat prezentaci nabytých teoretických a praktických vědeckých poznatků, přičemž nutnými vlastnostmi jsou věcnost, přesnost, jednoznačnost a jasnost. Odborné projevy by měly u vnímatele vést k vytvoření jednoznačné představy o předmětu sdělení, zaujetí nějakého postoje k tématu a dalšímu rozvíjení a aplikování získaných poznatků (Čechová 2008: 208–212). Sféra odborné komunikace také vyžaduje dlouhodobou připravenost. Očekává se, že autoři nabydou především odborné a komunikační vědomosti, které budou dlouhodobě zvyšovat (Kaderka 2016: 201).

3.2 Vnitrotextové faktory

Vnitrotextových faktorů je rovněž osm. Jsou jimi: téma, obsah, presupozice, kompozice textu, syntaktická rovina, lexikální rovina, suprasegmentální prvky a neverbální prvky.

3.2.1 Téma

Téma je základní fakt skutečnosti, na který se sdělování zaměřuje. Téma je základ obsahu komunikátu (Čechová 2011: 385). Téma textu představuje nejkratší možné shrnutí obsahu. Jeho určení závisí na celkovém porozumění, které čtenář z textu získá. Text obsahuje zpravidla více témat, přičemž každé z nich dosahuje jiné relevance (Brinker 2018: 52–54). Hlavním tématem a jádrem knihy jsou účinky biblioterapie. Hlavní téma se dále člení na devatenáct podkapitol. Jednotlivé tematické celky se vážou k ústřednímu tématu a přispívají tak k celkové posloupnosti textu.

3.2.2 Obsah

Obsah označuje souhrn informací, které s sebou komunikát přináší (Čechová 2011: 385). První z překládaných kapitol je zaměřena především na děti a roli příběhů a knih, kterou v jejich světě hrají. Autorka popisuje, jak si děti

pomocí příběhů utváří svůj pohled na svět a učí se skrze ně tím, že je buď přehrávají stále dokola, a nebo si vymýšlí své vlastní. Druhá kapitola popisuje knihu jako prostředek, ze kterého se dají čerpat informace. Dále vysvětluje, že kniha a čtení samotné plní také funkci společníka. Ve třetí kapitole se dozvídáme, jak knihy u člověka rozvíjí jeho kreativitu a fantazii, neboť písmo v naší hlavě může vyvolávat obrazové představy a my se prostřednictvím nich můžeme přenést do jiného světa. Čtvrtá kapitola charakterizuje možnosti a míru svobody, které knihy čtenáři nabízí. Vysvětluje, že čtenář není zavázán číst knihu od začátku do konce, či rozhodnout se pro jednu z nabízených možností, ale může v knize přeskakovat stránky, vracet se zpět nebo zůstat nerozhodný. Pátá kapitola pojednává o myšlenkách skrytých v knihách, ve kterých nalezneme odpovědi, anebo nás přivedou na další otázky. Poslední z překládaných kapitol představuje knihy jako médium, jehož prostřednictvím se učíme o cizích kulturách a máme možnost dědit informace po několik století a generací.

3.2.3 Presupozice

Presupozicemi rozumíme informace či skutečnosti, u kterých se předem předpokládá, že je čtenář zná a nejsou tak v textu dále verbalizovány. Tyto informace by pro čtenáře neměly být překážkou v porozumění textu. Ze strany příjemce nevyžaduje výchozí text žádné odborné znalosti. Základní znalosti psychologie a fyziky jsou ale přínosem. Úvod do tematiky podává první části knihy, konkrétně prvních pět kapitol. Čtenář by je proto rozhodně neměl přeskochit.

3.2.4 Výstavba a členění textu

Textovou výstavbou je možno dosáhnout již zmíněnými prvky jasnosti, zřetelnosti, přehlednosti a jednoznačnosti. Zvláštní důraz se klade na promyšlenou strukturovanost výkladu, typická je snaha o přehledné členění textu do odstavců či kapitol. Využívá se typografického členění textu: nová kapitola či odstavec signalizuje změnu tématu (Kaderka 2016: 204).

Celkovou kompozici textu lze rozdělit na úvod, jádro a přílohu. Kniha začíná předmluvou, dále následuje úvod, který poukazuje na dosavadní stav

tématiky a vymezuje cíle. Jádro tvoří poměrně krátké kapitoly, ve kterých se mísí teoretické poznatky s praktickými. Každá kapitola je vždy uvedena citátem, který s daným tématem souvisí. U této publikace se nesetkáme s typickým závěrem. Za závěr bychom mohli považovat poslední kapitolu, jež pojednává o vedlejších účincích biblioterapie. Zatímco předešlé kapitoly se nesly spíše v pozitivním duchu, poslední kapitola má za úkol poukázat na negativa biblioterapie, čímž čtenáři nabízí dvojitý pohled na probíranou problematiku.

Součástí knihy je i dotazník sloužící po vyplnění jako osobní čtenářská biografie. Stejně otázky položila autorka i dotazovaným expertům. Jejich odpovědi, jak již bylo zmíněno, významně přispěly ke vzniku knihy. Čtenář má tak možnost si sám zodpovědět otázky, reflektovat své vzpomínky spojené se čtením či zjistit, jaké knihy ho ovlivnily. Za dotazníkem následuje krátká biografie dotazovaných, za ní následuje poděkování. Závěr knihy tvoří seznam použité literatury.

Za specifický textový prostředek odborného stylu je považována intertextovost, která spočívá v referování k cizím textům. Odkaz v textu nejprve referuje na položku v seznamu použité literatury, která pak odkazuje na konkrétní cizí text (Kaderka 2016: 204). Ve výchozím textu užívá autorka dvojího způsobu referování. Pomocí příjmení cituje autory, jejichž díla nalezneme v seznamu použité literatury. V případě dotazovaných osob používá jméno a příjmení. Velmi dominantním rysem odborných textů je skrývání autora v textu, což podle Kaderky (2016: 206) souvisí se středoevropskou představou o objektivnosti a hodnotové neutrálnosti vědeckých textů. Ty se mají zaměřovat především na věc samotnou a je nežádoucí, aby byl text kontaminován autorovou subjektivností. Mezi prostředky skrývání autora v textu se řadí autorský plurál, neosobní konstrukce či metonymické záměny.

Eroms (2008: 119) ale připomíná, že zatímco v jazyce čistě vědeckém by se autorova emocionalita vyskytovat neměla, může, v případě populárně naučných textů, představovat jejich nedílnou součást.

„*Im Geist können wir reisen und Länder entdecken [...]*“ (O: 60)

„*Es war schon die Rede davon, dass Literatur uns **unserer** Gefühlswelt näher bringen kann [...]*“ (O: 65)

Na soudržnost textu také poukazují jeho koreferentní prostředky:

„*Kinder sind geborene Geschichtenerzähler. **Sie** haben eine ganz eigene Wahrnehmung der Welt und verfügen über zahlreiche innere Stimmen und Realitäten.*“ (O: 52)

„*Sogar Bücher, die man immer wieder liest, können einen regelmäßig aufs Neue verzaubern. **Sie** können das eigene Wachsen und Werden verdeutlichen, da man dieselben Bücher in unterschiedlichen Lebensphasen mit unterschiedlichem Blick liest und versteht.*“ (O: 61)

3.2.5 Syntax

Výchozí text se vyznačuje spíše složitější syntaktickou stavbou. Nalezneme v něm komplikovaná souvětí, které odpovídají složitosti vlastních či převzatých myšlenek, ale i věty jednoduché. Nejčastějším typem věty je věta oznamovací v čase přítomném. Text je převážně nominálního charakteru a hojně se v něm vyskytují vedlejší věty přívlastkové. Text je rozvržen do poměrně krátkých kapitol, což přispívá k hierarchizaci textu. Čtenář má navíc možnost určit si svou rychlost, jakou chce text vnímat, přemýšlet nad ním a dávat ho do souvislostí (Čechová 2008: 215–216). Velmi časté jsou předložkové a spojovací výrazy (*indem, sowie*), které rovněž napomáhají kohezi textu.

3.2.6 Lexikum

Hlavní prvek odborného stylu tvoří terminologie, která může být zastoupena podstatnými a přídavnými jmény, slovesy či příslovci, avšak se speciální terminologií se v populárně naučném textu setkáme jen zřídka a vždy bývá doplněna o definici nebo opis (Kaderka 2016: 202–203). Ve výchozím textu je terminologie omezena pouze na nezbytné množství. V textu se vyskytují i termíny

z jiných oborů (např. z fyziky: *Brennspiegel* či z biologie: *Verschaltungen unseres Gehirns*). Text je psán spisovnou němčinou bez známek dialektu a hovorovosti. Autorka používá bohatý a květnatý jazyk, místy se objevují výrazy, jejichž frekvence výskytu není tak častá (*holzschnittartig*). V textu se rovněž hojně vyskytují kompozita (*Geschichtenerfinden*, *Selbsthilfeprogrammen*, *Abenteuergeschichten* atd.). Problematikou jejich překladu se budu zabývat v kapitole 5. *Překladatelské problémy*.

3.2.7 Neverbální a suprasegmentální prvky

Neverbální prvky hromadně označují znaky jiných nejazykových kódů a slouží k doplnění, vysvětlení či zintenzivnění textové výpovědi. Řadí se mezi ně tabulky, grafy, obrázky či jiné typografické prvky. Suprasegmentální prvky mají za úkol naznačit v textu intonaci, přízvuk či frázování. V analyzovaném textu se nevyskytují grafy ani tabulky. Jediný barevný element tvoří obálka knihy. Na té nalezneme fotografii překřížených nohou zvednutých do vzduchu. Dotyčná/dotyčný má na nohou červené tenisky, které silně kontrastují s modrým pozadím a písmem, a v rukou drží rozevřenou knihu. V pravém rohu je zmíněno autorčino jméno a vlevo dole nalezneme znak nakladatelství, opět v červené barvě. Díky obrázku kniha nepůsobí dojmem, že se jedná o čistě odbornou literaturu, ale stává se zajímavou pro široké publikum.

K citování jiných autorů, názvů děl či obrazných pojmenování (»*zwischen den Zeilen*«) jsou v textu využívány francouzské uvozovky (» «). Ty zároveň plní také funkci metatextovou (*Kinder haben ein feines Gespür dafür, ob ein Text »funktioniert«*). Stejnou funkci plní i kurzíva (*Kinder spielen Vater, Mutter, Kind*). Kurzívou jsou psané i citáty, které se nachází na začátku každé kapitoly. Uvozovky text zpřehledňují a napomáhají orientaci v něm. Jsou nejhojnějšími interpunkčními znaménky v textu. V rámci překladu budu francouzské uvozovky nahrazovat českými dvojitými uvozovkami („“), grafickou podobu kurzívy zachovávám. Dále se v textu vyskytují kulaté závorky, dvojtečky, pomlčky. Naopak vykřičníky či otazníky v textu nenalezneme vůbec.

4. Překladatelská koncepce

Metoda překladu vychází z překladatelské koncepce. Podstatou překladatelské koncepce je předpoklad, že jedno dílo může být interpretováno vícero způsoby a konkrétní překladatelova interpretace se následně promítá do konečné podoby překladu. Hlavním prostředkem překladatelovy práce je výběr stylistických prostředků, jejichž prostřednictvím překladatel vnucuje originálu svůj styl. Je velmi důležité, aby překladatelova koncepce byla jednotná, tedy aby měl překladatel na dílo pevný názor a přistupoval k němu jednotně. V žádném případě nesmí překladatel prosazovat svou koncepci zásahy do textu, jeho zkracováním a doplňováním či zkreslovat smysl originálu (Levý 1963: 37–60).

„Opěrným bodem překladatelské koncepce je interpretační stanovisko“ (Levý 1963: 33). Toto stanovisko si překladatel vědomě stanoví a musí se rozhodnout, proč dílo překládá a čeho jím chce u čtenáře dosáhnout. Pro tuto práci jsem si vybrala šest kapitol, které pojednávají o účincích biblioterapie. Mým cílem bylo vytvořit funkční překlad, jehož samozřejmostí je významová ekvivalence.

Nelze však vyloučit, že z hlediska odlišnosti češtiny a němčiny nedojde k funkčním posunům. Funkční posuny jsou opodstatněné a kladou si za cíl adekvátně vyjádřit prvky v podmínkách dvou odlišných jazykových systémů (Popovič 1974: 122).

4.1 Překladatelská metoda

„Každý překlad se, řečeno hodně mechanicky, skládá z určitého – podle jeho přesnosti vyššího či nižšího – procenta odlišných hodnot, které textu dodal překladatel; právě odchylky od předlohy mohou nejlépe poučit o překladatelově umělecké metodě i o jeho názoru na překládané dílo“ (Levý 1963: 147).

Co se týče metody překladu, dalo by se říci, že je konkrétní realizací překladatelské koncepce. Překladatelská metoda představuje zobecnění konkrétních překladatelských řešení a postupů, díky kterým je metoda v textu dobře zjištělná (narozdíl od překladatelské koncepce). K překladu jsem přistupovala strategií věrného překladu. Jelikož se jedná o populárně-naučný text

a jeho hlavní funkcí je funkce informativní, považují za nejdůležitější, převést správně a úplně obsah sdělení tak, aby bylo dosaženo ekvivalentního efektu na straně příjemce. Avšak vzhledem k tomu, že se nejedná o striktně odborný text, nabízí se i místa, kde lze překládat volněji.

Ostatně jak tvrdí Popovič (1974: 121): „Tvorba prekladu spočíva v umení byť verným originálu ako celku. Preto se vernosť a volnosť v preklade nemôžu klásť proti sebe, ale treba ich traktovať v dialektickej súhre.“

4.2 Překladatelské postupy

„Dílčí překladatelské postupy jsou částí celkové překladatelovy metody, řešení jednotlivostí je podřízeno celkovému přístupu k dílu“ (Levý 1963: 89).

Překladatelskými postupy se řeší nedostatek přímých ekvivalentů v cizím jazyce. Levý uvádí tři základní pracovní postupy překladatele: překlad v pravém slova smyslu, substituce a transkripce. Překlad v pravém smyslu je možný pouze u obecných pojmů, které nejsou závislé na formě (např. terminologie). Substituce spočívá v ekvivalentním nahrazení jednoho jazykového prvku za prvek domácí. Transkripce, neboli přepisu, se využívá při převodu vlastních jmen či názvů (Levý 1963: 74).

Ráda bych se ještě zmínila o dalších postupech, které uvádí Knittlová ve svém přehledu základních postupů. Jedná se o transpozici, modulaci, ekvivalenci a adaptaci. **Transpozicí** se rozumí nutné gramatické změny způsobené odlišnostmi jazykových systémů. **Modulace** je postup, při kterém dochází ke změně perspektivy a přemístění skutečného konatele děje do podmětu. V případě **ekvivalence** se nejedná o ekvivalenci v běžném slova smyslu, ale o použití stylistických a strukturních prostředků odlišných od originálu. **Adaptace** se využívá při nahrazení situace jinou adekvátní situací (Knittlová 2010: 19).

5. Překladatelské problémy a jejich řešení

Následující část se věnuje konkrétním překladatelským problémům, které se během procesu překládání vyskytly. Tyto problémy vznikají v důsledku odlišností jazykových systémů, v tomto případě mezi češtinou a němčinou. Problémy můžeme charakterizovat na pěti úrovních: lexikální, morfologické, syntaktické, pragmatické a stylistické. Svá řešení se budu snažit zdůvodnit a rovněž obhájit pomocí odborné literatury.

5.1 Rovina lexikální

5.1.1 Terminologie

„Slova, která označují jevy vědeckého poznání, nazýváme termíny a jejich soubor terminologií. Termíny jsou hlavním prostředkem, kterým se dosahuje ve vědeckém vyjadřování nezbytné jednoznačnosti a přesnosti“ (Bečka 1992: 73). Na rozdíl od odborného stylu je pro dosažení stylové rozmanitosti u stylu populárně-naučného vhodná synonymie mezinárodních a domácích výrazů (Čechová 2011: 67).

Přestože se jedná o text určený široké veřejnosti, nalezneme v něm termíny převážně z psychologie, fyziky, sociologie nebo biologie. Vzhledem k povaze textu je ale terminologie omezena na minimum. Pro překlad jsem využívala různých slovníků a před samotným překladem jsem vždy prováděla internetovou rešerši týkající se daného termínu. Zde uvádím některé příklady:

der Katalysator (O: 52) – *katalyzátor* (P: 7)

der Brennspiegel (O: 70) – *zápalné zrcadlo* (P: 20)

leistungsorientierte Gesellschaft (O: 61) – *výkonová společnost* (P: 13)

Pro překlad již o něco složitější myšlenky obsahující terminologii z oblasti biologie jsem se rozhodla využít konzultace se studentkou 5. ročníku medicíny:

Gerk erklärt: »Wenn wir uns in das Bewusstsein einer literarischen Figur hineinziehen lassen, deren Perspektive einnehmen, mitfühlen und am Ende des

Lektüre bereichert und verändert daraus hervorgehen, entspricht diese schöpferische Kraft des Lesens der »grundlegenden Plastizität in den Verschaltungen unseres Gehirns – beide erlauben uns, über die speziellen Gegebenheiten hinauszugehen« (2015, S.170). (O: 62)

Gerk vysvětluje: „Jestliže se necháme vtáhnout do vědomí literární postavy, přijmeme její perspektivu, soucítíme s ní a na konci četby jsme obohaceni a změněni, odpovídá tato tvůrčí síla čtení, základní plasticitě neuronálních spojů v našem mozku – oboje nám dovoluje přesahovat zvláštní okolnosti“ (2015, str. 170, přeložila BK). (P: 14)

Ráda bych na tomto místě ještě zmínila jeden termín z psychologie, na který jsem při překladu narazila. Jedná se o pojem *Selbstwirksamkeit*. Jelikož v češtině neexistuje přesný ekvivalent a samotný překlad je velmi problematický⁴, rozhodla jsem se použít jednu z variant, kterou je tento termín nejčastěji do češtiny překládán. Zároveň jsem pak v závorce uvedla jeho anglickou verzi, jelikož se jedná o koncept, který v roce 1977 představil kanadsko-americký psycholog Albert Bandura. Mým cílem bylo, aby měl čtenář k dispozici domácí pojem, pod kterým si vytvoří nějakou představu. Zároveň mu nabízím anglický termín, který může být užitečný při hledání doplňkových informací.

*Dadurch, dass sie aktiv an der Gestaltung von Geschichten teilhaben und Einfluss auf Charaktere und Handlungen nehmen, erfahren sie **Selbstwirksamkeit**.* (O: 53)

*Tím, že se aktivně podílejí na vytváření příběhů a ovlivňují postavy i děj, nabývají **vnímané osobní účinnosti** (self-efficacy).* (P: 14)

⁴ „Self-efficacy.“ in: *Unie Roska* [online]. [cit. 2020-08-18]. Dostupné z: <https://www.roska.eu/pro-nove-diagnostikovane/clanky/735-self-efficacy>

5.1.2 Názvy

V textu se objevují i názvy literárních děl. Při překladu jsem postupovala následovně: pokud dílo bylo přeloženo do češtiny, přejala jsem jeho český název a do závorky jsem uvedla původní rok jeho vydání spolu s rokem vydání v češtině (pokud byly tyto informace explicitně uvedeny i ve výchozím textu). Pro tento postup jsem se rozhodla z důvodu přehlednosti a snadnější orientace v textu, aby čtenář zbytečně nebyl konfrontován s velkým množstvím závorek a cizích názvů. Svůj postup dokládám na následujícím příkladu:

Der Apotheker Guido Besand berichtet, wie ihm »Schnelles Denken, langsames Denken« (2012) von Kahnemann Einblicke in die Struktur und Mechanismen seines eigenen Denkens gegeben habe und ihm Sprengers »Die Entscheidung liegt bei dir« (1997) Möglichkeiten aufgezeigt habe, sein eigenes Fühlen und Denken zu beeinflussen. (O: 68)

Lékárník Guido Besand vypráví, jak mu Myšlení rychlé a pomalé (2012) od Kahnemanna poskytlo náhled do struktury a mechanismů jeho vlastního myšlení, a jak mu publikace Rozhodnutí je na tobě od Sprengera (1977, čes. 2013) ukázalo možnosti, kterými lze ovlivnit jeho vlastní pocity a myšlení. (P: 18–19)

V případě, že se jednalo o dílo světově známé, u něhož se předpokládá, že ho čtenář zná, anebo o něm alespoň do jisté míry již někdy slyšel, jsem dílo uvedla pouze v češtině. Pro čtenáře by mohla být informace o německém originálu nepřehledná a zbytečná. Jednalo se o následující případy:

Fahrenheit 451 (O: 66) – 451 stupňů Fahrenheita (P:)

Die Mitte der Welt (O: 65) – Střed světa (P: 16)

Das Geheimnis (O: 66) – Mé tajemství (P: 17)

Pokud dílo do češtiny přeloženo nebylo, zachovala jsem jeho originální německý název a následně jsem za něj vložila svůj překlad do hranatých závorek:

Sophie Freud (2004) berichtet in ihrem Artikel »Die Lesekur: Bücher als Lebensgefährten«, dass sie ebenso um der Gesellschaft willen liest als auch um sich zu erfreuen, Trost zu finden, sich abzulenken, sich zu informieren, sich zu verstehen und etwas zu lernen. (O: 71)

*Sophie Freud (2004) informuje ve svém článku Lesekure: **Bücher als Lebensgefährten** [Léčení čtením: knihy jako blízké osoby], že čte jak kvůli společnosti, tak i za účelem zábavy, potěšení, rozptýlení, zisku informací, sebezporozumění a naučení. (P: 20)*

5.1.3 Kompozita

Jako kompozita se označují slova tvořená ze dvou nebo více slovotvorných základů vzniklých slovotvorným způsobem skládáním (kompozicí)⁵. Na rozdíl od češtiny je němčina na kompozita mnohem bohatší. Kompozita jsem nejčastěji překládala pomocí:

podstatného jména s přívlastkem neshodným:

*Das **Geschichtenerfinden** hat oft auch einen Nachahmungscharakter: Kinder spielen Vater, Mutter und Kind und werden nach einem Arztbesuch oft selbst zum Onkel Doktor, der einen verletzten Teddybären versorgt. (O: 52)*

***Vymyšlení příběhů** má často také napodobující charakter. Děti si hrají na otce, matku a dítě a po návštěvě lékaře se sami stávají strýčkem doktorem, který ošetřuje zraněného medvídka. (P: 7)*

⁵ „Kompozitum.“ in: Czechency.org [online]. [cit. 2020-07-14]. <https://www.czechency.org/slovník/KOMPOZITUM>.

podstatného jména s přívlastkem shodným:

*In den meisten **Selbsthilfeprogrammen** und **-manualen** geht es sowohl um praktische Hilfestellung als auch um Ideale und Vorstellungen sowie Selbstkonzepte und Selbstmanagement. (O: 55)*

*Většina **svépomocných programů a manuálů** se týká jak praktického poskytnutí pomoci, tak i ideálů, představ, sebepojetí a sebeřízení. (P: 9)*

pouze podstatného jména:

*Für Domin ist Lesen »Eine Art **Zauber Kunst**, ein Akt der Befreiung durch Sprache. [...]« (O: 67)*

*Pro Domina je čtení „druh **magie**, akt osvobození skrze jazyk. [...]“ (P: 18)*

podstatného jména s neshodným přívlastkem vyjádřeným předložkovou vazbou:

*Bereits Zweijährige backen imaginäre Kuchen, lassen Bären sprechen oder telefonieren mittels eines **Bauklötzchens**. (O: 52)*

*Již dvouleté děti pečou imaginární koláče, mluví s plyšovými medvědy nebo telefonují pomocí **součástky ze stovebnice**. (P: 7)*

ale také českého kompozita:

Die Freiheit des Romanautors, die sich auf uns als Leser überträgt, erlaubt es, Gedanken und Gefühle ebenso darzustellen wie Situationen und Aktionen. (O: 64)

Svoboda romanopisce, která se na nás jako na čtenáře přenáší, dovoluje vylíčit pocity a myšlenky stejně jako situace a akce. (P: 15)

5.1.4 Vlastní jména

Autorka text obohacuje o citace jiných autorů. Ačkoli přechylování v českém jazykovém systému není povinné (nicméně je zvykem, že se jména standardně přechylují⁶), já jsem se rozhodla ženská příjmení nepřechylovat. Chtěla jsem, aby si text zachoval svou autenticitu a odbornost. Navíc se v textu vyskytuje i jedno příjmení exotického původu, které jsem nechtěla deformovat koncovkou -ová:

*Lesend sammeln wir Erfahrungen, die für unser Leben wichtig sein können, und, wie die Psychologin **Nandini Banerjea** erkennt, es können sich im Lesen auch die eigenen Lebenserfahrungen widerspiegeln.* (O: 70)

*Při čtení sbíráme zkušenosti, které pro náš život mohou být důležité. Jak uznává psycholožka **Nandini Banerjea**, může čtení odrážet také naše vlastní životní zkušenosti.* (P: 20)

I když by se postup nepřechylování příjmení mohl možná zdát mírně zavádějící, následující příklady dokazují, že pohlaví jednotlivých příjmení signalizuje například profese dané osoby:

*Für die **Journalistin** Marlene Broeckers bedeutet Lesen, »in andere Menschen, Zeiten und Lebensverhältnisse hineinvertzt zu werden«.* (O: 72 –73)

*Pro **novinářku** Marlene Broeckers čtení znamená „vžít se do jiných lidí, časů a životních poměrů“.* (P: 22)

Určení pohlaví napomáhá také fakt, že je u příjmení přítomno i křestní jméno. V následujícím případě jsem ho do textu sama doplnila:

⁶ „Přechylování.“ *Internetová jazyková příručka [online].* © 2008–2018 Jazyková poradna ÚJČ AV ČR [cit. 2020-08-16]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=700>.

Sie erzählt, dass ein Freund ihr eines Tages eine Nachricht geschickt habe, dass er sich durch Austens Werke am Leben erhalten habe, nachdem sein Sohn Suizid begangen hatte. (O: 71)

Vypráví, jak jí jednoho dne poslal přítel zprávu, že poté, co jeho syn spáchal sebevraždu, ho při životě držela díla od Jane Austen. (P: 21)

5.1.5 Verbonominální spojení, frazémy, kolokace

V rámci obohacení jazykové stránky textu se v něm vyskytují například verbonominální spojení (*Funktionsverbgefügen*), frazémy či kolokace. Verbonominální spojení bychom mohli definovat jako „lexikálně-syntaktické jednotky složené ze slovesa a substantiva“ (Štícha 2003: 148). Ustálené, smysluplné a syntagmatické spojení dvou nebo více slovních tvarů se nazývá kolokace⁷. Frazém označuje ustálené spojení slov, jehož význam není odvoditelný⁸.

V následujícím případě jsem německé verbonominální spojení přeložila slovesem:

Eben diese Fähigkeit, Zeichen zu erkennen und mit Bedeutung aufzuladen, lässt uns auf der Seite derer stehen, die aktiv werden und Einfluss nehmen, indem sie interpretieren und Ideen entwickeln. (O: 68)

Právě tato schopnost, rozpoznávat znaky a přisuzovat jim význam, nás staví na stranu těch, co jednají a ovlivňují tím, že interpretují a rozvíjí myšlenky. (P: 18)

⁷ „Kolokace.“ *Příručka ČNK [online]*. [cit. 2020-08-21]. Dostupné z: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:kolokace>.

⁸ „Frazém.“ *Czechency.org [online]*. [cit. 2020-08-21]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/FRAZÉM%20A%20IDIOM>.

nebo českou kolokací:

*Das geschieht besonders wirkungsvoll, wenn Kinder die Gelegenheit erhalten, über Gehörtes oder Gelesenes zu sprechen und **Fragen zu stellen**. (O: 53–54)*

*Tyto příběhy umožňují dětem identifikovat se s postavami a učit se skrze ně, což se zdá být účinné obzvláště tehdy, pokud se jim naskytne příležitost **klást otázky** nebo hovořit o tom, co zrovna slyšely nebo četly. (P: 8)*

Frazémy jsem se snažila v překladu zachovat, aby cílový jazyk nebyl ochuzen:

*Das informative Element von Literatur **spielt** vor allem in der instruktiven Bibliothherapie, die auch als instruktionale beziehungsweise informative Bibliothherapie bezeichnet wird, eine bedeutende **Rolle**. (O: 55)*

*Informativní prvek literatury **hraje** významnou **roli** především v instruktivní biblioterapii, jež bývá označována také jako instrukcionální či informativní (viz str. 15 n.). (P: 9)*

*Lesen eröffnet demnach die Möglichkeit, **aus eingefahrenen Gleisen zu springen** und sich gleichsam in einen Zustand der Unwissenheit zu begeben, um sich aus diesem heraus neugierig auf andere Denkweisen und Weltansichten einzulassen. (O: 67)*

*Čtení nám tudíž nabízí možnost, **vybočit ze zajetých kolejí** a vstoupit do stavu nevědomosti, který nás se zvědavostí přivede na jiné způsoby myšlení a pohledy na svět. (P: 18)*

*Enzensberger beschreibt es als die Freiheit, »hin- und herzublüättern, ganze Passagen zu überspringen, Sätze **gegen den Strich** zu lesen, sie misszuverstehen, sie umzumodeln, sie fortzuspinnen und auszuschnücken mit allen möglichen*

Assoziationen, Schlüsse aus dem Text zu ziehen, von denen der Text nichts weiß, sich über ihn zu freuen, ihn zu vergessen, ihn zu plagiiieren und das Buch, worin er steht zu einem beliebigen Zeitpunkt in die Ecke zu werfen« (1988, S. 33 f.). (O: 64)

*Enzensberger to popisuje jako svobodu „listovat tam a zpět, přeskakovat celé pasáže, číst věty **proti srsti**, neporozumět jim, přeformulovat je, přeskočit a vyšperkovat je všemi možnými asociacemi, dojít k závěrům, o kterých text nemá ani tušení, mít z něj radost, zapomenout ho, plagovat ho a knihu, ve které text stojí, moci kdykoli hodit do kouta“* (1988, str. 33 n., přeložila BK). (P: 15)

V následujícím případě jsem frazém nezachovala, jelikož mi nepřišel z hlediska celkového významu tak vhodný a zvolila jsem proto jiné sloveso, které se více hodilo do kontextu:

Der Autor und Pädagoge Sven Biela gesteht, wie ihm »Das Drama des begabten Kindes« (1979) von Miller die **Augen geöffnet habe**. (O: 68)

Autor a pedagog Sven Biela přiznává, jak si díky knize Drama nadaného dítěte: Aneb hledání pravého já (1979, čes. 2012) **připomněl** své dětství a mládí. (P: 18)

5.1.6 Číslo množné, číslo jednotné

Jména abstraktní většinou nemívají z významových důvodů plurálový tvar (Čechová 2011: 162). Označují nepředmětné jevy či emoce, avšak některá abstrakta plurálový tvar tvořit mohou, pokud se jedná například o přechodný jev či konkretizující použití. V případě konkretizace může tentýž lexém vystupovat buď jako abstraktum nebo jako konkrétum⁹.

Ze stejného důvodu jsem se v níže uvedeném příkladu rozhodla nahradit číslo množné číslem jednotným. V nadpisu kapitoly jsem se ale rozhodla ponechat číslo množné.

⁹ „Abstraktní podstatná jména v němčině.“ *e-Pedagogium UPOL*. [online]. [cit. 2020-09-01]. <https://e-pedagogium.upol.cz/pdfs/epd/2007/03/03.pdf>.

*Das Gesagte gilt natürlich umso mehr, je mehr **Freiheiten** ein Text dem Leser lässt, je mehr Spielraum er der Phantasie bietet. (O: 59)*

*To samozřejmě platí tím více, čím více **svobody** a prostoru pro fantazii text čtenáři nechává. (P: 12)*

V následujícím případě jsem se naopak rozhodla pro opačné řešení, tedy nahradit číslo jednotné číslem množným:

***Information und Wissen** wird in Büchern gesammelt, ist auf gedruckter Weise für viele Menschen verfügbar und lässt sich bei Bedarf nachlesen. (O: 56)*

***Informace a znalosti** se shromažďují v knihách, které jsou v tištěné podobě pro mnoho lidí dostupné. (P: 9)*

5.2. Rovina morfologická

„Z modů je samozřejmě základní indikativ, méně než jinde je zaznamenán imperativ, ale i kondicionál. Z časů je skutečně základní přezens, složené futurum má naopak minimální užití. Potvrdila se vyšší míra opisného pasiva. Celkově nejsou specifické rysy morfologické v odborném stylu příliš nápadné a neodráží se v nich autorský subjekt.“ (Čechová 2008: 218)

5.2.1 Pasivum

„V němčině i v češtině rozlišujeme dvojí slovesný rod: činný (aktivum) a trpný (pasivum). [...] Trpný rod se v němčině tvoří pomocným slovesem *werden* + participium 2 (tzv. pasivum průběhové) nebo pomocným slovesem *sein* + participium 2 (tzv. stavové pasivum). V češtině existuje vedle obdobných tvarů složených z pomocného slovesa *být* + příděstí trpného pasivum reflexivní, které se tvoří připojením zvrtné částice *se* k tvarům činným“ (Povejšil 1987: 91).

V odborné sféře je větší výskyt pasiva, neboť původce činnosti ustupuje do pozadí, přičemž poměr mezi pasivem zvrtným a pasivem složeným je zhruba stejný jako v beletrii (Bečka 1992: 232). Pasivum jsem překládala například:

pasivem zvrtným:

In ihnen werden Erfahrung weitergegeben. (O: 70)

Předávají se v nich zkušenosti. (P: 20)

pasivem opisným:

*Muth meint: »Die friedensstiftende Funktion der Lesekultur in einer Epoche, die keine Ausgrenzung mehr zulässt, ihre sozialtherapeutische Wirkung ist heute noch kaum **gesehen und gewürdigt worden**« (1988, S.39). (O: 72)*

*Muth říká: „Mírotvorná funkce čtenářské kultury a její sociálně-terapeutický účinek jsou v době, která již nepřipouští sociální vyloučení, jen zřídka **viděny a uznávány**“ (1988, str. 39, přeložila BK). (P: 21)*

aktivem (transpozice):

Manchmal werden Eltern oder andere Erwachsene aus dem Zimmer geschickt, weil Kinder diese Welt für sich haben wollen. (O: 53)

Děti chtějí mít tento svět pro sebe, proto někdy při hraní dokonce vyhání rodiče nebo jiné dospělé z pokoje. (P: 8)

5.2.2 Konstrukce se zájmenem *man*

Aktivní konstrukce *man* spolu je významově blízká opisnému pasivu a v mnoha případech ji lze pasivem nahradit a volba jedné z variant je záležitostí stylistických preferencí. Za markantní rozdíl mezi konstrukcemi však můžeme

považovat to, že agentem ve větě s *man* je lidská bytost, zatímco u pasivní konstrukce toto není podmínkou. V češtině zájmeno, které by odpovídalo německému všeobecnému a neurčitému *man*, neexistuje (Povejšil 1987: 99).

Štícha dodává: „Účelem tohoto typu predikace je vysunout do popředí komunikátu samotný fakt děje (činnosti) a personický subjekt buď pojmout zcela všeobecně jako lidé vůbec, nebo ho anonymizovat (i když ve skutečnosti může být znám) a odsunout do komunikativního pozadí“ (Štícha 2003: 510).

Německou konstrukci se zájmenem *man* jsem nejčastěji překládala následovně:

obecným vyjádřením pomocí třetí osoby singuláru:

*Natürlich **muss man** für Kinder anders schreiben als für Erwachsene, aber **man darf** sie auf keinen Fall unterschätzen und schon gar nicht langweilen. (O: 54)*

*Samozřejmě, že **člověk musí** psát pro děti jinak než pro dospělé, ale nesmí je za žádnou cenu podcenit, a už vůbec ne nudit. (P: 8)*

první osobou plurálu:

*Sogar Bücher, die **man** immer wieder **liest**, können einen regelmäßig aufs Neue verzaubern. (O: 61)*

*Dokonce i knihy, které **čteme** neustále dokola, nás mohou znovu okouzlit. (P: 13)*

pomocí lze:

*Wie **man** aus Lebenserfahrungen Informationen destillieren kann, kann man aus Situationen, die in Büchern beschrieben werden, Erfahrungen erwerben, seien es Romane, Erzählungen, Gedichte oder Sachbücher. (O: 56)*

Stejně jako ze životních zkušeností, i ze situací popisovaných v knihách lze destilovat informace, ať už jsou to romány, povídky, básně či populárně-naučné knihy. (P: 9)

5.2.3 Konstrukce s *lassen*

Iniciace je specifickým druhem kauzace. Procesem iniciace rozumíme „lidské aktivity vyvolávající samostatně probíhající procesy“ (Štícha 2003: 493). Iniciaci můžeme rozdělit na implicitní a explicitní. V textu se vyskytla iniciace explicitní, založená na schématu subjekt + *lassen* + objekt + infinitiv. Subjektem této iniciace je vždy osoba, přičemž může být jak pasivním kauzátorem děje, tak i aktivním iniciátorem děje. V češtině lze tuto konstrukci nahradit různými prostředky. Ačkoliv totiž sloveso *lassen* odpovídá českým slovesům *nechat*, *dovolit*, dochází zde pouze k částečné významové shodě (Štícha 2003: 494–495).

V následujícím případě jsem ale z významových důvodů zvolila překlad aktivem:

*Bereits Zweijährige backen imaginäre Kuchen, **lassen** Bären **sprechen** oder telefonieren mittels eines Bauklötzchens. (O: 52)*

*Již dvouleté děti pečou imaginární koláče, **mluví** s plyšovými medvědy nebo telefonují pomocí součástky ze stavebnice. (P: 7)*

V následujícím případě se nejedná o iniciaci, ale o kauzaci. Na rozdíl od iniciace může být v kauzaci subjektem i neživá entita. Konkrétně lze následující příklad považovat za intransitivní proces, kdy je kauzovaný děj vyjádřen infinitivem (Štícha 2003: 491–492). Zde jsem tedy naopak dala přednost překladu pomocí slovesa *dovolovat*:

*Zugleich bereitet es Freude an der Freiheit, alles miteinander zu kombinieren und dabei die Gesetze auszuhebeln, wie etwa das Gesetz der Schwerkraft, das es normalerweise schwierig macht, Elefanten **fliegen** zu **lassen**. (O: 53)*

*Zároveň ale přináší radost ze svobody, moci spolu vše kombinovat a porušovat přitom zákony, jako takový zákon gravitace, který jen stěží **dovoluje** slonům **létat**.*
(P:7)

5.3 Rovina syntaktická

Po syntaktické stránce se text vyznačoval velkým množstvím dlouhých souvětí. Věty jednoduché se objevovaly minimálně. Právě překlad souvětí představoval jeden z největších problémů. Důležité pro mne bylo převést úplně a správně myšlenky či citace a zachovat jejich strukturu. Snažila jsem se vyhnout neobratným, nepřírozeným a zbytečně dlouhým konstrukcím, které by čtenáře mohly mást. Z tohoto důvodu jsem několikrát přistoupila ke spojování a rozdělování vět či změně slovosledu.

5.3.1 Spojování a rozdělování vět

Vzhledem ke komplexnosti vět v textu, jsem v některých případech považovala za žádoucí rozdělit souvětí na kratší celky:

Immer, wenn wir ein Buch lesen, erschaffen wir eine eigene Welt in unserem Kopf, es entstehen Bilder, die bei Bedarf abgerufen werden können. (O: 58)

Pokaždé, když čteme nějakou knihu, vytvoříme si v naší hlavě náš vlastní svět. Vznikají vnitřní obrazy, které si v případě potřeby můžeme kdykoli vybavit. (P: 11)

Naopak se objevily i případy, kdy mi přišlo vhodné věty spojit, čímž vznikla plynulá a nepřerušovaná myšlenka:

Sogar Bücher, die man immer wieder liest, können einen regelmäßig aufs Neue verzaubern. Sie können das eigene Wachstum und Werden verdeutlichen, da man dieselben Bücher in unterschiedlichen Lebensphasen mit unterschiedlichem Blick liest und versteht. (O: 61)

Dokonce i knihy, které čteme neustále dokola, nás mohou znovu okouzlit a pomoci nám objasnit náš vlastní růst a bytí, neboť v různých fázích života pohlížíme na ty samé knihy jinak a jinak jim také rozumíme. (P: 13)

V následujícím případě došlo ke zkrácení celkové délky souvětí a nahrazení věty vedlejší:

In den Südstaaten Amerikas wurden Sklaven mitunter sogar erhängt, wenn sie versuchten, anderen das Lesen und Schreiben beizubringen. (O: 66)

V jižních státech Ameriky byli otroci za pokus naučit ostatní číst a psát dokonce věšeni. (P: 17)

5.3.2 Slovosled a aktuální členění větné

„Pořadí slov v české a německé větě není libovolné. V češtině se zásadně řídí principem aktuálního členění výpovědi, to jest, že slova ve větě pronesená v jistém kontextu či situaci jsou seřazena podle své sdělné hodnoty“ (Povejšil 1987: 258). Za základní znak německé věty lze označit tzv. větný rámec, který určuje postavení principiálně vícesložkového predikátu, složeného z finitního slovesa a zbylých nefinitních tvarů. Obě složky jsou odděleny a mezi nimi se nachází ostatní větné členy (Helbig/Buscha 2018: 473; Štícha 2003: 146).

V rámci souvětí jsem často zaměňovala hlavní a vedlejší větu:

Manchmal werden Eltern oder andere Erwachsene beim Spielen aus dem Zimmer geschickt, weil Kinder diese Welt für sich haben wollen. (O: 53)

Děti chtějí mít tento svět pro sebe, proto někdy při hraní dokonce vyhání rodiče nebo jiné dospělé z pokoje. (P: 8)

Dále jsem zaměňovala i jednotlivé větné členy:

Immer ist die Lesephantasie der ausschlaggebende Faktor dafür, was er beim Lesen imaginiert, versteht und entdeckt. (O: 61)

Čtenářova fantazie je vždy směrodatným faktorem pro to, co si během čtení představuje, chápe a objevuje. (P: 13)

V následujícím případě opět došlo k záměně vět, tentokrát se jednalo o zdůraznění účelového vztahu:

Bücher benötigen unseren Willen, unsere Phantasie und unser Denkvermögen, um zum Leben erweckt zu werden. (O: 58)

Aby knihy ožily, vyžadují naši vůli, fantazii a myšlení. (P: 11)

Zde jsem zvolila postup vynechání některých větných členů a zkrácení výpovědi:

Welche Bedeutung sie erhalten, hängt maßgeblich von unseren Erfahrungen ab. (O: 59)

O jejich významu rozhodují naše zkušenosti. (P: 12)

5.3.3 Interpunkce

„Zatímco nejmenší zvukové prvky, zvláště ty, které jsou nadány rozlišovací schopností – fonémy –, mají v psané stránce jazyka v zásadě přesné protějšky v jednotlivých grafémech, ostatní zvukové prvky, tzv. suprasegmentální, jako barva (timbre) hlasu, tempo řeči, přízvuk, důraz, melodie a kadence, v písmu takové koreláty nemají a jsou jen z menší části skrovně naznačovány grafickými prostředky, jejichž soubor nazýváme členicemi/interpunkčními znaménky, podle toho, že jejich hlavní úlohou je členit písemný text, a jejich užívání

interpunkcí“ (Čechová 2011: 49). Z interpunkčních znamének byly v textu hojně zastoupeny uvozovky, závorky, pomlčky a dvojtečky. Vykřičníky nebo otazníky se v textu nevyskytovaly vůbec. V německých textech nalezneme dvojtečku poměrně často. V češtině se však dvojtečka kromě uvození přímé řeči používá hlavně k vyjádření výčtů nebo skóre, označení poměrů nebo k zápisu časových údajů¹⁰. V textu tedy bylo žádoucí dvojtečky nahradit.

Dvojtečky, které se v textu vyskytovaly, jsem nejčastěji nahrazovala tečkou:

In diesem Sinn sind Bücher ganz reale Begleiter: Man hat etwas in der Hand, an dem man sich festhalten kann, etwas, das einem vertraut ist. (O: 57)

V tomto smyslu jsou knihy opravdovými společníky. Člověk má v ruce něco, čeho se může pevně držet, něco, co je mu důvěrně známé. (P: 10)

Pomlčky jsem rovněž nahrazovala tečkou:

Lukas (1988) kommt zu dem Schluss, dass Bücher unsere Phantasie und Kreativität, unsere Schöpfungskraft insbesondere dann beflügeln, wenn wir uns in Extremsituationen befinden: sowohl wenn es uns ausgesprochen gut geht als auch wenn es uns ausgesprochen schlecht geht – weil wir immer dann, wenn unsere Lebensumstände sich an den extremen Rändern bewegen, eine reduzierte Phantasie haben und sich unser Blick für die Weite trübt. (O: 61)

Lukas (1988) dochází k závěru, že knihy povzbuzují naši fantazii, kreativitu a tvůrčí sílu obzvláště tehdy, pokud se nacházíme v extrémních situacích. V situacích, kdy se nám vede nesmírně dobře, ale také vyloženě špatně, protože vždy, když se náš život ocitá na hraně extrému, tak máme omezenou fantazii a zastřené smysly. (P: 13)

¹⁰ „Dvojtečka.“ *Internetová jazyková příručka [online].* © 2008–2018 Jazyková poradna ÚJČ AV ČR [cit. 2020-08-26]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=161>.

V mém překladu se ale vyskytují i varianty, kdy jsem pomlčky do textu doplnila. Následující souvětí jsem navíc rozdělila, čímž jsem předešla složité konstrukci:

Wer hätte es nicht schon erlebt, dass er sich in einer fremden Stadt in einem anonymen Hotelzimmer einsam fühlt und kaum dass er ein Buch herausgeholt hat und mit ihm Autor, Protagonisten und eine eigene Welt, sich die Einsamkeit schon nicht mehr ganz so einsam anfühlt. (O: 57)

Kdo by to neznal – anonymní hotelový pokoj v cizím městě, člověk se cítí osaměle. (P: 10)

5.4 Rovina pragmatická

5.4.1 Citace

„Specifickým textovým prostředkem odborného stylu je referování k cizím textům“ (Kaderka 2016: 204). Autorka Silke Heimes v textu hojně využívá citací jiných autorů. Citace text obohacují po stylistické stránce a zároveň udržují čtenářovu pozornost. Co se týče použitých publikací, vždy jsem se snažila vyhledat jejich český překlad. Bohužel autorka čerpala převážně z německy psaných děl, která doposud nebyla přeložena. Nejčastěji citovaným autorem byl Alberto Manguel a jeho *Dějiny čtení*, které se mi podařilo zapůjčit v univerzitní knihovně. Jelikož se jednalo o tentýž rok vydání (2012), použila jsem dílo k překladu citovaných pasáží.

Dále se v textu objevily citace z děl *451 stupňů Fahrenheita* a *Střed světa*, které se mi bohužel nepodařilo sehnat, tudíž jsem je překládala sama. Pokud tedy nastala situace, že jsem překlad nepřejímala, ale sama vytvářela, vložila jsem za citaci do kulatých závorek „*přeložila BK*“, aby bylo jasné, že se jedná o můj vlastní překlad.

Jako příklad uvádím pasáž ze *Středu světa* od Steinhöfela:

Der Protagonist in »Die Mitte der Welt« von Steinhöfel drückt es folgendermaßen aus: »Diesen schäbigen Sessel erhob ich zu meinem Thron, auf ihm wurde ich zum Erschaffer von Welten, zum König im Auge eines Sturms von Geschichten, die bei der Lektüre der Bücher um mich herum zu wirbelndem Leben erwachten.« (2004, S. 132), (O: 65)

Protagonista ve Středu světa od Steinhöfela to vyjadřuje následovně: „Toto ošuntělé křeslo povýšil jsem na svůj trůn, na kterém jsem se stal tvůrcem světů a králem v oku bouře příběhů, které se při čtení knih kolem mě probudily k vířivému životu“ (2004, str. 132, přeložila BK). (P: 16)

5.4.2 Suprasegmentální a nonverbální prvky

Užití suprasegmentálních a nonverbálních prvků jsem již nastínila v kapitole 3. *Překladatelská analýza*. Autorka využívá citací, které odpovídají německé citační normě. Vyznačuje je do dvojitých bočních uvozovek. Citovaný text pak není nijak typograficky odlišen. Při překladu jsem boční uvozovky nahrazovala českými dvojitými uvozovkami. U míst, kde se vyskytovala kurzíva, jsem kurzívu zachovávala. Vzhledem k tomu, že autorka používala boční dvojitě uvozovky i pro názvy děl, rozhodla jsem se je nepřevzít, ale namísto toho jsem názvy děl opět typograficky odlišila kurzívou tak, aby byl text pro čtenáře přehledný, jelikož mnoho úseků obsahuje právě boční uvozovky:

In Bradburys 1953 zum ersten Mal erschienenen Science-Fiction-Roman »451 Fahrenheit« werden Bürger, die Bücher besitzen, als Staatsfeind Nummer eins betrachtet: »Also, ein Buch im Haus nebenan ist wie ein geladenes Gewehr. [...]« (1953/2010, S. 72). (O: 66–67)

V Bradburyho sci-fi románu 451 stupňů Fahrenheita, který poprvé vyšel v roce 1953, jsou za veřejného nepřítele číslo jedna označováni občané, kteří vlastní knihy. (P: 17)

5.4.3 Přivlastňovací zájmena

Na tomto místě bych ještě ráda zmínila problematiku přivlastňovacích zájmen, která se v textu často vyskytovala. Přivlastňovací neboli posesivní zájmena jsou prostředkem k vyjádření vztahu náležitosti. Zájmena *ihr/sein* jsou dvojnásobná, *sein* totiž může znamenat *svůj* nebo *jeho*. V češtině se navíc zájmeno *svůj/svoje* „přivlastňuje kterékoli osobě, pokud je tato osoba podmětem věty“ (Povejšil 1987: 181).

Při překladu jsem přivlastňovací zájmena překládala pomocí *svůj*:

In seiner Lesebiographie erzählt er, dass diese Bücher ihm klargemacht hätten, wie sehr das Verhalten von Erwachsenen durch Erlebnisse der Kindheit geprägt werde. (O: 68)

Ve své čtenářské biografii vypráví, že mu knihy objasnily, jak moc ovlivňují zážitky z dětství chování dospělých. (P: 18)

či *svá*:

Sophie Freud (2004) berichtet in ihrem Artikel »Die Lesekur: Bücher als Lebensgefährten«, dass sie ebenso um der Gesellschaft willen liest als auch um sich zu erfreuen, Trost zu finden, sich abzulenken, sich zu informieren, sich zu verstehen und etwas zu lernen. (O: 71)

Sophie Freud (2004) informuje ve svém článku Lesekure: Bücher als Lebensgefährten [Léčení čtením: knihy jako blízké osoby], že čte jak kvůli společnosti, tak i za účelem zábavy, potěšení, rozptýlení, zisku informací, sebezporozumění a naučení. (P: 20)

5.4.4 Chyby ve výchozím textu

V závěru této kapitoly bych se ráda zmínila o chybě ve výchozím textu. Pravděpodobnost výskytu chyb v populárně-naučných publikacích je poměrně nízká, jelikož bývají většinou pečlivě redigovány. V mém případě se jedná o chybějící část věty v předposlední kapitole. Chybějící segment lze považovat za formální defekt, který mohl vzniknout například při kopírování a vkládání textu. V takovém případě je žádoucí, aby překladatel tuto chybu nereprodukoval (Schmitt 2006: 147–148).

Po konzultaci s vedoucí práce jsem se rozhodla pro optimalizaci a zásah do textu. Větu v překladu jsem dokončila a doplnila o vhodné sloveso tak, aby dávala smysl:

Durch die Lektüre sei ihm klar geworden, »dass ein böser Hitler alleine nicht lange«. (O: 68)

Četba mu objasnila, že zlý Hitler by sám u moci tak dlouho nevydržel. (P: 18)

5.5 Rovina stylistická

Autorka píše spisovnou němčinou bez známek hovorovosti. Text je psán v indikativu a převažuje prézens. Ve výchozím textu se uplatňuje postup výkladový, popisný a úvahový. Přejaté a citované pasáže či myšlenky se vyznačují rozvinutými přívlasky a nominálními konstrukcemi. V textu se občas objevují slova, jejichž frekvence výskytu není tak častá. Mezi taková slova patřil například výraz *Schmusewindel* (O: 57). Jako synonymní výrazy bychom mohli uvést *Schmusedecke*, *Stoffwindel*, *Kuschelwindel*, *Schmusetuch* či *Kuscheltuch*. DUDEN definuje *Schmusewindel* jako „měkkou pohodlnou deku, která slouží převážně malým dětem nebo psům k mazlení či utěšení“¹¹. Já jsem se při překladu uchýlila k variantě *látková plena* (P: 10), který je originálu významově nejbližší.

Překladatelský oříšek na rovině stylistické pro mne představovaly nevšední výrazy *holzschnittartig* (O: 59) a *klischeehaft* (O: 59), oba použity v jedné větě.

¹¹ „Schmusedecke.“ *DUDEN [online]*. [cit. 2020-09-09]. Dostupné z: <https://www.duden.de/rechtschreibung/Schmusedecke>.

Zatímco *holzschnittartig* bychom mohli definovat jako „surový, bez vytříbeností“¹², definice výrazu *klischeehaft*, jež má knižní příznačnost, tak pestrá není, totiž – „představující klišé“¹³. U tohoto výrazu je navíc ve slovníku poznámka *bildungssprachlich abwertend*, což signalizuje, že je na jeho použití nahlíženo spíše negativně. V souladu s kontextem jsem se rozhodla pro následující řešení:

*Der Gegenpol wären Texte, die stark **klischeehaft** und **holzschnittartig** arbeiten und dadurch wenig offen lassen, so dass unsere Phantasie nur mäßig angeregt wird. (O: 59)*

*Opačným případem jsou **stereotypní** a **surové** texty, které neposkytují naší fantazii tolik prostoru, takže je následně jen mírně stimulována. (P: 12)*

Ze stylistického hlediska se text vyznačuje velkou mírou autorského plurálu. Tuto skutečnost jsem nastínila již v kapitole 3. *Překladatelská analýza*. Autorský plurál je stylistický prostředek, jehož prostřednictvím autor vyjadřuje skromnost a vyhýbá se opakování „já“. V textu lze pozorovat také plurál inkluzivní, což je varianta autorského plurálu. Použitím inkluzivního plurálu autor zapojuje čtenáře do děje:

*Immer, wenn **wir** ein Buch lesen, erschaffen **wir** eine eigene Welt in unserem Kopf, es entstehen innere Bilder, die bei Bedarf abgerufen werden können. (O: 58)*

*Pokaždé, když **čteme** nějakou knihu, **vytvoříme si** v naší hlavě náš vlastní svět. (P: 11)*

¹² „Holzschnittartig.“ *DWDS* [online]. [cit. 2020-09-09]. Dostupné z: <https://www.dwds.de/wb/holzschnittartig>.

¹³ „Klischeehaft.“ *DUDEN* [online]. [cit. 2020-09-09]. Dostupné z: <https://www.duden.de/rechtschreibung/klischeehaft>.

6. Překladatelské posuny

Poslední kapitola se zaměřuje na překladatelské posuny. Typologií překladatelských posunů se zabývali teoretikové překladu Jiří Levý (1963) a Antonín Popovič (1975). Každá překladatelská metoda je určována přítomností a nepřítomností posunů v různých vrstvách překladu.

Posuny podle Popoviče můžeme popsat jako změny, které při porovnání s originálem nastaly při tvorbě překladového textu. Tyto změny nastávají kvůli jazykovým, literárním či kulturním odlišnostem jazykových systémů. Výrazové posuny jsou projevem nemožnosti dosáhnout úplné věrnosti originálu, ale jsou zároveň projevem úsilí dosáhnout totožného výsledku za cenu určité změny.

K posunům tedy nedochází jen proto, že se ho překladatel snaží změnit, ale také proto, že se snaží text pokud možno co nejvěrněji vyjádřit. Popovič rozeznává změny na mikrostylistické a makrostylistické úrovni, přičemž překladatelovy operace a rozhodnutí se odehrávají převážně na úrovni mikrostylistiky. Prvky na makrostylistické úrovni jako jsou téma nebo postava pro překladatele existují jako obligátní fakty originálu (Popovič 1974: 117–122).

Popovič dělí posuny na **funkční** a **nefunkční**. Jak již bylo řečeno v kapitole 4. *Překladatelská koncepce*, funkční posuny jsou vzhledem ke komunikační situaci a rozdílch jazykových systémů opodstatněné a jsou optimálními variantami originálu. Dále rozlišuje posuny **konstitutivní** a **individuální**. Konstitutivní posuny jsou nevyhnutelné a vznikají v důsledku rozdílů lingvistické a stylistické stránky jazyka. Posuny individuální jsou motivovány subjektivním idiolektem překladatele (Popovič 1974: 282).

Příkladem konstitutivního posunu může být změna z pasiva na aktivum. Tyto operace jsem při překládání prováděla poměrně často, konkrétně jsem se jimi zabývala v předchozí kapitole (5. *Překladatelské problémy a jejich řešení*). Dále se ke konstitutivním posunům řadí kupříkladu kompozita, jejichž překladem jsem se rovněž zabývala dříve, a to v oddílu 5.1.3 *Kompozita*.

Jako příklad individuálního posunu můžeme uvést obměnu slovní zásoby. V případě výchozího textu se například často opakoval výraz *Wissen*, který jsem podle potřeby variovala a překládala ho buď jako *poznatky* (P: 9), *znalosti* (P: 9),

vědomosti (P: 9). Dále bych k individuálním posunům zařadila například překlad singuláru plurálem a naopak, spojování a rozdělování vět, mé rozhodnutí psát názvy děl kurzívou, namísto uvádět je v uvozovkách či doplnění křestních ženských jmen do textu namísto přechylování příjmení.

Ráda bych uvedla ještě jeden příklad posunu, a to překlad obrazného vyjádření, které navíc obsahuje známky personifikace. Při převodu spojení jsem chtěla zachovat obraznost, proto jsem zvolila českou variantu, která byla německému výrazu obsahově nejbližší:

*Gefürchtet wurde insbesondere die Einführung des stillen Lesens, weil sich dadurch der Inhalt des Gelesenen den **kontrollierenden Ohren der Gesellschaft** entzog und eine Art heimliche, intime Beziehung zwischen Buch und Leser entstand.* (O: 67)

*Převážně zavedení tichého čtení vzbuzovalo strach, jelikož se obsah čteného ztrácel z **doslechu kontrolující společnosti** a zároveň vytvářel jakýsi intimní vztah mezi knihou a čtenářem.* (P: 17)

Popovič ještě dále uvádí posun tematický, druhový, rytmický a negativní. (Popovič 1974: 283) Jako **tematický** posun se označuje posun, který je způsoben odlišnými reáliemi originálu a překladu. **Druhový** posun označuje změnu konstitutivních příznaků textu jakožto literárního druhu. **Negativní** posun nastává, když překladatel zjednodušuje nebo ochuzuje vlastnosti originálu. Vzniká nesprávným řešením informací a je způsobený nepochopením originálu. Může k němu také docházet v důsledku nedostatečných znalostí jazyka nebo neúplné recepce textu. Negativní posuny jsou tedy pro překladatele nežádoucí, což jsem si kladla za cíl i já.

Jiří Levý popisuje překladatele jako interpreta. Ten má za úkol text nejen přeložit a učinit srozumitelným pro cílového příjemce, ale také vykládat, přičemž text zlogičťuje, dokresluje, intelektualizuje. Tím ale dochází k odbourání napětí mezi myšlenkou a jejím vyjádřením. Levý rozlišuje tři typy intelektualizace, ke kterým v překladu dochází (1963: 98-99):

1. zlogičťování textu
2. vykládání nedořečeného
3. formální vyjadřování syntaktických vztahů.

Zde uvádím některé příklady. V následujícím případě jsem před název díla vložila stručnou vysvětlivku. Považovala jsem za vhodné doplnit informaci, že se jedná o formu prosaického spisu ve formě dialogu. Zároveň jsem se vyhnula skloňování názvu díla:

In »Das Geheimnis« sitzen Petrarca und Augustinus im Garten und unterhalten sich. (O: 66)

V dialogickém spise Mé tajemství sedí Petrarca s Augustinem v zahradě a rozmlouvají. (P: 17)

Jako další případ posunu uvádím již zmíněný termín *Selbswirksamkeit* (oddíl 5.1.1 *Terminologie*), který jsem sice přeložila tak, aby čtenář rozuměl a věděl, o co se jedná, ale do závorky jsem jako vysvětlivku uvedla ještě jeho originální formu, což by mohlo být užitečné v případě, že by se čtenář chtěl o tématu více dozvědět. K této problematice se vyjadřuje i Kaderka (2016: 190): „Často jsou v původním znění uváděny termíny, které nemají zavedený český protějšek. Cizojazyčné termíny bývají buď zasazeny přímo do větné struktury (někdy i skloňovány), nebo uváděny mimo větnou strukturu v závorkách.“

7. Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo vypracovat funkčně ekvivalentní překlad šesti vybraných kapitol z knihy *Lesen macht gesund. Die Heilkraft der Bibliothérapie* od německé autorky Silke Heimes.

Práce se skládá ze dvou částí. První část tvoří překlad výchozího textu. Druhá část sestává z odborného komentáře, ve kterém jsem nejprve analyzovala vnětextové a vnitrotextové faktory výchozího textu podle modelu německé překladatelky a translatoložky Christiane Nord. V další kapitole je nastíněna překladatelská metoda spolu s překladatelskými postupy. Následně se práce věnovala vybraným překladatelským problémům, které nastaly při převodu z výchozího jazyka do jazyka cílového a jejich řešení. Jednalo se o problémy na lexikální, morfologické, syntaktické, pragmatické a stylistické úrovni. V poslední kapitole komentáře je obsažena typologie překladatelských posunů.

Během překládání jsem čelila nejrůznějším problémům, které se mi, pevně věřím, podařilo zvládnout. Nejen jejich řešení, ale i psaní celé práce pro mne bylo velmi přínosnou a obohacující zkušeností, při které jsem mohla uplatnit své vědomosti získané během studia a rozšířit si své obzory.

Bibliografie

Primární zdroje

HEIMES, Silke. *Lesen macht gesund. Die Heilkraft der Bibliotherapie*. Vandenhoeck & Ruprecht GmbH & Co. KG, 2017. ISBN 978-3-525-46276-8.

Sekundární zdroje

BEČKA, V. Josef. *Česká stylistika*. Praha: Academia, 1992. ISBN: 80-200-0020-8.

BRINKER, Klaus. *Linguistische Textanalyse: Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden*. 9. Aufl. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2018. ISBN 978 3 503 17760 8.

ČECHOVÁ, Marie. *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-961-4.

ČECHOVÁ, Marie. *Čeština řeč a jazyk*. 3. rozšíř. a přeprac. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, a. s., 2011. ISBN 978-80-7235-413-9.

EROMS, Hans-Werner. *Stil und Stilistik. Eine Einführung*. Berlin: Erich Schmidt Verlag GmbH & Co, 2008. ISBN 9783503098231.

HELBIG, Gerhard. *Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. 1. Aufl. Stuttgart: Ernst Klett Sprachen GmbH, 2018. ISBN 978-3-12-606365-4.

HOFFMANNOVÁ, Jana, Jiří HOMOLÁČ, Eliška CHVALOVSKÁ, Lucie JÍLKOVÁ, Petr KADERKA, Petr MAREŠ a Kamila MRÁZKOVÁ. *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2016. ISBN 978-80-200-2566-1.

KNITTLOVÁ, Dagmar. *Překlad a překládání*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2010. ISBN 978-80-244-2428-6.

LEVÝ, Jiří. *Umění překlada*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1963.

MANGUEL, Alberto. *Dějiny čtení*. Vyd. 2. Brno: Host, 2012. ISBN 978-80-7294-714-0.

NORD, Christiane. *Textanalyse und Übersetzen: theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse*. 3. Aufl. Heidelberg: Julius Groos Verlag, 1995. ISBN 3-87276-649-X.

POPOVIČ, Anton. *Teória umeleckého prekladu: aspekty textu a literárnej metakomunikácie*. 2. vyd. Bratislava: Tatran, 1975.

POVEJŠIL, Jaromír. *Mluvnice současné němčiny*. Praha: Academia, 1987.

SCHMITT, A. Peter IN in SNELL-HORNBY, M., HÖNIG, H G., KUBMAUL P., & Schmitt, P A., *Handbuch Translation*. Tübingen: Stauffenburg Verl., 2006. ISBN 3860579924.

ŠTÍCHA, František. *Česko-německá srovnávací gramatika*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2003. ISBN 80-7203-503-7.

REIß, Katharina. *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik*. 3. Aufl. München: Hueber, 1986. ISBN 3-19-00.6717-1.

Slovníky a korpusy

DUDEN [online]. Duden [cit. 2020-09-09]. Dostupné z: <http://www.duden.de>.

SIEBENSCHHEIN, Hugo. *Velký česko-německý slovník*. Voznice: Leda, 2006.

Ústav Českého národního korpusu FF UK: *Korpus InterCorp – němčina, verze 10 z 1. 12. 2017* [online]. Praha 2017. [cit. 2020-08-09]. Dostupné z: <http://www.korpus.cz>.

Ústav Českého národního korpusu FF UK: *Korpus InterCorp – čeština, verze 10 z 1. 12. 2017* [online]. Praha 2017. [cit. 2020-08-09]. Dostupné z: <http://www.korpus.cz>.

Ústav pro jazyk český (Akademie věd ČR): *Internetová jazyková příručka* [online]. [cit. 2020-08-26]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/>.

Internetové zdroje

„Abstraktní podstatná jména v němčině.“ *e-Pedagogium UPOL*. [online]. [cit. 2020-09-01]. <https://e-pedagogium.upol.cz/pdfs/epd/2007/03/03.pdf>.

„Co je to biblioterapie“ in: *BP Biblioterapie u seniorů* [online]. [cit. 2020-09-01]. Dostupné z: https://theses.cz/id/j8kazv/Bakalarska_prace_BIBLIOTERAPIE.pdf

„Dvojtečka.“ *Internetová jazyková příručka* [online]. © 2008–2018 Jazyková poradna ÚJČ AV ČR [cit. 2020-08-26]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=161>.

„Frazém.“ *Czechency.org* [online]. [cit. 2020-08-21]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/FRAZÉM%20A%20IDIOM>.

„Holzschnittartig.“ *DWDS* [online]. [cit. 2020-09-09]. Dostupné z: <https://www.dwds.de/wb/holzschnittartig>.

„Klischeehaft.“ *DUDEN* [online]. [cit. 2020-09-09]. Dostupné z: <https://www.duden.de/rechtschreibung/klischeehaft>.

„Kolokace.“ *Příručka ČNK* [online]. [cit. 2020-08-21]. Dostupné z: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:kolokace>.

„Kompozitum.“ in: *Czechency.org* [online]. [cit. 2020-07-14]. <https://www.czechency.org/slovník/KOMPOZITUM>.

„Prof. Dr. med. Silke Heimes.“ in: *Mediencampus der Hochschule Darmstadt* [online]. [cit. 2020-06-24]. Dostupné z: <https://oj.mediacampus.h-da.de/personal/professorinnen/prof-dr-med-silke-heimes/>.

„Přechylování.“ *Internetová jazyková příručka* [online]. © 2008–2018 Jazyková poradna ÚJČ AV ČR [cit. 2020-08-16]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=700>.

„Self-efficacy.“ in: *Unie Roska* [online]. [cit. 2020-08-18]. Dostupné z: <https://www.roska.eu/pro-nove-diagnostikovane/clanky/735-self-efficacy>.

„Schmusedecke.“ *DUDEN* [online]. [cit. 2020-09-09]. Dostupné z: <https://www.duden.de/rechtschreibung/Schmusedecke>.

„Über mich.“ in: *Silke Heimes* [online]. [cit. 2020-06-24]. Dostupné z: <https://silke-heimes.de/ueber-mich>.

Příloha: text originálu